

YK:n lapsen oikeuksien komitea
51. istunto Genevessä 25. toukokuuta – 12. kesäkuuta 2009

YLEISKOMMENTTI NRO 12 (2009)

Lapsen oikeus tulla kuulluksi

GE.09-43699 (E) 280709

SISÄLTÖ

	Kohdat	Sivu
I JOHDANTO	1-7	5
II TAVOITTEET	8	6
III OIKEUS TULLA KUULLUKSI: YKSITTÄISEN LAPSEN OIKEUS JA LAPSIRYHMIEN OIKEUS	9-136	7
A. Oikeudellinen analyysi	15-67	7
1. Yleissopimuksen 12 artiklan sanatarkka tarkastelu	19-39	8
a) 12 artiklan 1 kohta	19-31	8
i) ”Takaavat”	19	8
ii) ”Joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä”	20-21	8
iii) ”Oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä”	22-25	9
iv) ”Kaikissa lasta koskevissa asioissa”	26-27	9
v) ”Otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti”	28-31	10
b) 12 artiklan 2 kohta	32-39	10
i) Lapsen oikeus ”tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa”	32-34	10
ii) ”Joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä”	35-37	11
iii) ”Kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti”	38-39	11
2. Lapsen kuulluksi tulemistä koskevan oikeuden täytäntöönpanon vaiheet	40-47	11
a) Valmistautuminen	41	11
b) Kuuleminen	42-43	12
c) Lapsen valmiuksien arviointi	44	12
d) Tiedottaminen siitä, missä määrin lapsen näkemykset otetaan huomioon (palaute)	45	12
e) Valitukset, oikaisu- ja oikeussuojakeinot	46-47	12
3. Sopimusvaltioiden velvollisuudet	48-67	13

a) Sopimusvaltioiden keskeiset velvollisuudet	48-49	13
b) Oikeudellisiin ja hallinnollisiin toimiin liittyvät erityiset velvollisuudet	50-67	13
i) Lapsen oikeus tulla kuulluksi siviilioikeudellisissa toimissa	50-56	13
<i>Avioero ja ero</i>	51-52	13
<i>Lapsen erottaminen vanhemmista ja vaihtoehtoinen hoiva</i>	53-54	14
<i>Adoptio sekä islamilaisen lain mukainen kafalah</i>	55-56	14
ii) Lapsen oikeus tulla kuulluksi rikosoikeudellisissa toimissa	57-64	14
<i>Lapsi rikoksentekijänä</i>	58-61	14
<i>Lapsi rikoksen uhrina ja todistajana</i>	62-64	15
iii) Lapsen oikeus tulla kuulluksi hallinnollisissa toimissa	65-67	15
B. Oikeus tulla kuulluksi ja yhteydet yleissopimuksen muihin määräyksiin	68-88	16
1. Yleissopimuksen 12 artikla ja 3 artikla	70-74	16
2. Yleissopimuksen 12 artikla, 2 artikla ja 6 artikla	75-79	17
3. Yleissopimuksen 12 artikla, 13 artikla ja 17 artikla	80-83	17
4. Yleissopimuksen 12 artikla ja 5 artikla	84-85	18
5. Yleissopimuksen 12 artikla ja lapsen oikeuksien yleinen täytäntöönpano	86-88	19
C. Eri yhteyksissä ja tilanteissa kuulluksi tulemistä koskevan oikeuden täytäntöönpano	89-131	19
1. Perheessä	90-96	19
2. Vaihtoehtoisessa hoidossa	97	20
3. Terveystieteiden alalla	98-104	21
4. Koulutuksessa ja koulussa	105-114	22
5. Leikissä sekä virkistys-, urheilu- ja kulttuuritoiminnassa	115	23
6. Työpaikalla	116-117	23
7. Väkivaltaisissa tilanteissa	118-121	23

8. Ennaltaehkäisevien strategioiden kehittämisessä	122	24
9. Maahanmuutto- ja turvapaikkamenettelyissä	123-124	24
10. Kriisitilanteissa	125-126	25
11. Kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä	127-131	25
D. Lapsen kuulluksi tulemista koskevan oikeuden toteutumisen perusedellytykset		
	132-134	26
E. Johtopäätökset	135-136	28

Lapsen oikeus tulla kuulluksi

Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artiklassa määrätään:

”1. Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

2. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.”

I JOHDANTO

1. Yleissopimukseen lapsen oikeuksista (jäljempänä ”yleissopimus”) sisältyvä 12 artikla on ainutlaatuinen ihmisoikeussopimuksen määräys: siinä käsitellään lasten oikeudellista ja sosiaalista asemaa. Lapset eivät ole aikuisten tavoin täysivaltaisia, mutta toisaalta heillä on oikeuksia. Artiklan 1 kohdassa taataan jokaiselle lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeus ilmaista nämä näkemyksensä vapaasti kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Artiklan 2 kohdassa todetaan eritoten, että lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa tai hallinnollisissa toimissa.

2. Jokaisen lapsen oikeus tulla kuulluksi ja otetuksi vakavasti on yksi yleissopimuksen perusarvoista. Lapsen oikeuksien komitea (jäljempänä ”komitea”) on määritellyt 12 artiklan yhdeksi yleissopimuksen neljästä yleisperiaatteesta. Muita yleisperiaatteita ovat oikeus syrjimättömyyteen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen edun ensisijaisuus. Tämä merkitsee sitä, ettei 12 artiklassa vahvisteta pelkästään oikeutta, vaan artikla pitäisi ottaa huomioon kaikkia muita oikeuksia tulkittaessa ja täytäntöönpannassa.

3. Yleissopimus hyväksyttiin vuonna 1989. Tämän jälkeen 12 artiklan täytäntöönpanoa edistävien lakien, menettelytapojen ja menetelmien kehittämisessä on edistytty huomattavasti niin paikallisesti, kansallisesti, alueellisesti kuin maailmanlaajuisestikin. Viime vuosien aikana on syntynyt laajalle levinnyt käytäntö, johon viitataan yleisesti käsitteellä ”osallistuminen”, vaikka tätä termiä ei käytetäkään 12 artiklan tekstissä. Käsite on muuttunut ja kehittynyt ja on nykyisin laajassa käytössä. Sillä kuvataan käynnissä olevia prosesseja, joihin kuuluu lasten ja aikuisten välistä vastavuoroiseen kunnioitukseen perustuvaa tiedon jakamista ja vuoropuhelua ja joissa lapset voivat oppia, miten heidän näkemyksensä ja aikuisten näkemykset otetaan huomioon ja miten ne vaikuttavat tällaisten prosessien lopputulokseen.

4. Vuonna 2002 järjestettiin YK:n yleiskokouksen 27. erityisistunto, jossa käsiteltiin lapsia ja jossa sopimusvaltiot vahvistivat sitoutuneensa 12 artiklan täytäntöönpanoon.¹ Komitea panee kuitenkin merkille, että useimmissa yhteiskunnissa eri puolilla maailmaa monet vakiintuneet käytännöt ja asenteet sekä poliittiset ja taloudelliset seikat estävät edelleen panemasta täytäntöön lapsen oikeutta ilmaista mielipiteensä monenlaisista häntä koskevista asioista sekä lapsen oikeutta saada näkemyksensä otetuksi asianmukaisesti huomioon. Vaikka monet lapset kohtaavatkin oikeuden toteutumiseen liittyviä ongelmia, komitea tunnustaa eritoten, että tiettyjen lapsiryhmien, myös nuorten poikien ja tyttöjen, sekä syrjäytyneisiin ja heikommassa asemassa oleviin ryhmiin kuuluvien lasten oikeuden toteutumiseksi on erityisiä esteitä. Komitea on myös edelleen huolissaan monien nykyisten käytäntöjen laadusta. Sopimusvaltioiden on ymmärrettävä paremmin, mitä 12 artikla tuo mukanaan ja miten se pannaan täysimääräisesti täytäntöön jokaisen lapsen osalta.

¹ Yleiskokouksen vuonna 2002 hyväksymä päätöslauselma S-27/2, ”A world fit for children” (Lapsille sopiva maailma)

5. Vuonna 2006 komitea järjesti yleisen keskustelupäivän lapsen oikeudesta tulla kuulluksi tarkastellakseen 12 artiklan merkitystä ja tarkoitusta, sen yhteyksiä muihin artikloihin sekä aukkokohtia, hyviä käytäntöjä ja ensisijaisia kysymyksiä, joihin on puututtava tämän oikeuden käytön edistämiseksi.² Tämä yleiskommentti perustuu kyseisenä päivänä käytyyn tiedonvaihtoon, johon osallistui myös lapsia, ja kokemukseen, jota komitea on saanut tarkastellessaan sopimusvaltioiden raportteja, sekä varsin merkittävään asiantuntemukseen ja kokemukseen siitä, miten hallitukset, kansalaisjärjestöt, yhteisöorganisaatiot, kehitysyhteistyöjärjestöt ja lapset itse ovat panneet 12 artiklan mukaisen oikeuden täytäntöön käytännössä.

6. Tässä yleiskommentissa analysoidaan ensin oikeudellisesti 12 artiklan kumpaakin kohtaa, minkä jälkeen siinä selvitetään, mitä tämän oikeuden täysimääräinen toteutuminen edellyttää, varsinkin oikeudellisissa ja hallinnollisissa menettelyissä (A-osa). B-osassa käsitellään 12 artiklan suhdetta yleissopimuksen kolmeen muuhun yleisperiaatteeseen ja muihin artikloihin. C-osassa esitetään vaatimukset, joita liittyy lapsen oikeuden tulla kuulluksi eri tilanteissa, sekä tämän oikeuden vaikutukset. D-osassa esitetään tämän oikeuden täytäntöönpanon perusedellytykset, ja E-osa sisältää johtopäätökset.

7. Komitea kehottaa sopimusvaltioita levittämään tätä yleiskommenttia laajalti valtionhallinnossa ja muissa hallintorakenteissa sekä lasten ja kansalaisyhteiskunnan keskuudessa. Tämä edellyttää sitä, että yleiskommentti käännetään asiaankuuluville kielille ja että siitä tehdään lasten näkökulmasta helppokäyttöisiä versioita. Lisäksi on järjestettävä työpajoja ja seminaareja, joissa keskustellaan sen vaikutuksista ja parhaasta täytäntöönpanotavasta, ja se on liitettävä osaksi kaikkien lasten hyväksi ja lasten parissa työskentelevien ammattilaisten koulutusta.

II TAVOITTEET

8. Yleiskommentin yleisenä tavoitteena on auttaa sopimusvaltioita panemaan 12 artikla tehokkaasti täytäntöön. Näin siinä pyritään

- parantamaan käsitystä 12 artiklan tarkoituksesta ja sen vaikutuksista hallitusten, sidosryhmien, kansalaisjärjestöjen ja laajalti koko yhteiskunnan kannalta
- määrittelemään tarkemmin 12 artiklan täysimääräisen täytäntöönpanon edellyttämien lakien, menettelytapojen ja käytäntöjen soveltamisala
- tuomaan esiin myönteisiä lähestymistapoja 12 artiklan täytäntöönpanoon hyödyntäen komitean seurantakokemuksia
- esittämään perusvaatimuksia, jotka liittyvät sopiviin tapoihin antaa lasten näkemyksille asianmukainen painoarvo kaikissa heitä koskevissa asioissa.

III OIKEUS TULLA KUULLUKSI: YKSITTÄISEN LAPSEN OIKEUS JA LAPSIRYHMIEN OIKEUS

9. Yleiskommentti jäsentyy komitean tekemän jaottelun mukaan: komitea erottaa toisistaan yksittäisen lapsen oikeuden tulla kuulluksi sekä lapsiryhmän oikeuden tulla kuulluksi. (Lapsiryhmällä voidaan tarkoittaa esimerkiksi koululuokkaa, saman asuinalueen lapsia, tietyn maan lapsia, vammaisia lapsia taikka tyttöjä.) Tämä ero on tärkeä, sillä yleissopimuksessa määrätään, että sopimusvaltioiden on taattava lapselle oikeus ilmaista näkemyksensä ja että näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (katso jäljempänä oleva 12 artiklan 1 ja 2 kohdan oikeudellinen analyysi).

² Vuonna 2006 järjestettiin yleinen keskustelupäivä lapsen oikeudesta tulla kuulluksi. Katso keskustelupäivän suositukset osoitteesta http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/Final_Recommendations_after_DGD.doc.

10. Ikää ja kehitystasoa voidaan arvioida paitsi yksittäistä lasta kuultaessa myös lapsiryhmän halutessa ilmaista näkemyksensä. Lapsen iän ja kehitystason arviointi helpottuu, kun kyseinen ryhmä on osa pysyvää rakennetta, kuten perhettä, koululuokkaa tai tietyn asuinalueen asukkaita, mutta se vaikeutuu, kun lapset ilmaisevat näkemyksensä kollektiivisesti. Sopimusvaltioiden pitäisi suhtautua lapsiin ryhmänä, jota on kuultava, vaikka lasten iän ja kehitystason arviointi olisi vaikeaa. Komitea kehottaakin voimakkaasti sopimusvaltioita kuuntelemaan lapsia, jotka ilmaisevat näkemyksensä kollektiivisesti, tai kysymään heidän mielipidettään.

11. Sopimusvaltioiden pitäisi rohkaista lasta muodostamaan vapaasti oma mielipiteensä sekä luoda ympäristö, jossa lapsi voi käyttää oikeuttaan tulla kuulluksi.

12. Näkemyksiään esittämällä lapset voivat tuoda asioiden käsittelyyn merkittäviä näkökulmia ja kokemuksia, ja siksi heidän näkemyksensä pitäisi ottaa huomioon päätöksenteossa ja politiikan suunnittelussa sekä laadittaessa ja arvioitaessa lakeja ja/tai toimenpiteitä.

13. Näitä prosesseja kutsutaan yleensä osallistumiseksi. Lapsen tai lasten kuulluksi tulemista koskevan oikeuden käyttö on keskeinen osa näitä prosesseja. Osallistumisen käsite korostaa sitä, ettei lasten kuulemisen pitäisi olla pelkästään tilapäistä vaan lähtökohta lasten ja aikuisten tiiviille vuoropuhelulle menettelytapojen, ohjelmien ja toimenpiteiden kehittämisestä kaikilla lasten elämän kannalta keskeisillä aloilla.

14. Yleiskommentin A-osassa (Oikeudellinen analyysi) komitea käsittelee yksittäisen lapsen oikeutta tulla kuulluksi. C-osassa (Kuulluksi tulemista koskevan oikeuden toteutuminen eri yhteyksissä ja tilanteissa) komitea käsittelee sekä yksittäisen lapsen että lapsiryhmän oikeutta tulla kuulluksi.

A. Oikeudellinen analyysi

15. Yleissopimuksen 12 artiklassa määrätään, että jokaisella lapsella on oikeus ilmaista vapaasti näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa ja että lapsen näkemykset on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Tämä oikeus asettaa sopimusvaltioille selkeän oikeudellisen velvollisuuden tunnustaa tämä oikeus ja taata sen toteutuminen kuulemalla lasten näkemyksiä ja ottamalla ne asianmukaisesti huomioon. Tämä velvollisuus edellyttää sitä, että sopimusvaltiot takaavat tämän oikeuden oman oikeusjärjestelmänsä mukaisesti joko suoraan tai hyväksyvät tai muuttavat lakeja niin, että lapset voivat käyttää tätä oikeuttaan täysimääräisesti.

16. Lapsella on kuitenkin oikeus olla käyttämättä tätä oikeuttaan. Lapsella on mahdollisuus mutta ei velvollisuutta ilmaista näkemyksensä. Sopimusvaltioiden on varmistettava, että lapsi saa kaikki tarvittavat tiedot ja neuvot voidakseen tehdä oman etunsa mukaisen päätöksen.

17. Yleisperiaatteen muodostavassa 12 artiklassa määrätään, että sopimusvaltioiden pitäisi varmistaa, että 12 artikla ohjaa kaikkien muiden yleissopimukseen sisältyvien oikeuksien tulkintaa ja täytäntöönpanoa.³

18. Yleissopimuksen 12 artiklasta käy ilmi, että lapsella on oikeuksia, jotka vaikuttavat hänen elämäänsä, eikä ainoastaan oikeuksia, jotka johtuvat hänen suojattomuudestaan (suojelu) tai hänen riippuvuudestaan aikuisista (huolenpito).⁴ Yleissopimuksessa tunnustetaan, että lapsella on oikeuksia. Se, että lähes kaikki maailman maat ovat ratifioineet yleissopimuksen, korostaa lapsen asemaa, joka tuodaan selvästi esiin 12 artiklassa.

³ Katso komitean yleiskommentti nro 5 (2003) lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimenpiteistä (CRC/GC/2003/5).

⁴ Englannin kielessä yleissopimuksen yhteydessä puhutaan tavallisesti kolmesta P:stä, jotka viittaavat sanoihin provision, protection ja participation (huolenpito, suojelu ja osallistuminen).

1. Yleissopimuksen 12 artiklan sanatarkka tarkastelu

a) 12 artiklan 1 kohta

i) ”Takaavat”

19. Yleissopimuksen 12 artiklan 1 kohdan mukaan sopimusvaltiot ”takaavat” lapselle oikeuden ilmaista vapaasti näkemyksensä. ”Takaavat” on erityisen voimakas juridinen termi, joka ei jätä sopimusvaltioille valinnanvapautta. Sopimusvaltioilla on siis ehdoton velvollisuus toteuttaa asianmukaisia toimenpiteitä panakseen tämän oikeuden täysimääräisesti täytäntöön kaikkien lasten osalta. Velvollisuus muodostuu kahdesta osasta, joilla varmistetaan, että käytössä on menettelyt lapsen näkemysten kysymistä varten kaikissa häntä koskevissa asioissa sekä näiden näkemysten huomioon ottamista varten.

ii) ”Joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä”

20. Sopimusvaltioiden on taattava oikeus tulla kuulluksi jokaiselle lapselle, ”joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä”. Tätä ilmaisua ei pidä nähdä rajoituksena vaan pikemminkin sopimusvaltioiden velvollisuutena arvioida lapsen valmiuksia muodostaa mahdollisimman itsenäisesti oma mielipide. Tämä tarkoittaa sitä, etteivät sopimusvaltiot voi lähteä liikkeelle siitä olettamuksesta, ettei lapsi kykene ilmaisemaan omia näkemyksiään. Sen sijaan sopimusvaltioiden pitäisi olettaa, että lapsi kykenee ilmaisemaan näkemyksiään, sekä tunnustaa, että hänellä on oikeus ilmaista niitä, ilman että lapsen tarvitsee ensin osoittaa kykenevänsä siihen.

21. Komitea korostaa, ettei 12 artiklassa aseteta ikärajaa lapsen oikeudelle ilmaista näkemyksiään, ja suosittelee, etteivät sopimusvaltiot ottaisi laissa tai käytännössä käyttöön ikärajoja, jotka rajoittavat lapsen oikeutta tulla kuulluksi kaikissa häntä koskevissa asioissa.

Tältä osin komitea korostaa seuraavaa:

- Komitea järjesti vuonna 2004 yleisen keskustelupäivän lapsen oikeuksien toteutumisesta varhaislapsuudessa ja korosti keskustelupäivän jälkeisissä suosituksissaan, että lapsen asema oikeudenhaltijana ”on kiinteä osa lapsen päivittäistä elämää varhaisimmista vaiheista lähtien”.⁵ Tutkimukset osoittavat, että lapset kykenevät muodostamaan näkemyksiä jo hyvin pieninä – silloinkin, kun he eivät vielä kykene ilmaisemaan niitä kielellisesti.⁶ Näin ollen 12 artiklan täysimääräinen täytäntöönpano edellyttää muiden kuin kielellisten viestintätapojen tunnustamista ja kunnioittamista. Tällaisia viestintätapoja ovat muun muassa leikki, kehonkieli, kasvojen ilmeet sekä piirtäminen ja maalaaminen, joiden avulla hyvin pienet lapset ilmaisevat käsityskykyään, valintojaan ja mieltymyksiään.
- Lapsella ei tarvitse olla kattavia tietoja häntä koskevien asioiden kaikista näkökohdista, vaan hänellä on oltava riittävät tiedot, jotta hän voi muodostaa asianmukaisesti oman näkemyksensä.
- Sopimusvaltioilla on myös velvollisuus varmistaa, että tämä oikeus toteutuu sellaisten lasten kohdalla, joiden on vaikeaa tuoda näkemyksiään esiin. Esimerkiksi vammaisille lapsille pitäisi järjestää tarvittavat viestintävälineet, jotka auttavat heitä ilmaisemaan näkemyksensä, ja heitä pitäisi auttaa käyttämään niitä. Lisäksi on toteutettava toimia, jotta myös vähemmistöryhmiin ja alkuperäiskansoihin kuuluvilla lapsilla, siirtolaislapsilla ja muilla lapsilla, jotka eivät puhu enemmistön kieltä, tunnustettaisiin olevan oikeus ilmaista näkemyksiään.

⁵ CRC/C/GC/7/Rev.1, kohta 14.

⁶ Katso Lansdown G., ”The evolving capacities of the child” (Lapsen kehittyvät kyvyt), Innocenti-tutkimuskeskus, Unicef/Pelastakaa lapset, Firenze (2005).

- Sopimusvaltioiden on myös tiedostettava, millaisia kielteisiä vaikutuksia tämän oikeuden ajattelemattomalla käytöllä voi olla erityisesti tapauksissa, joissa on kyse hyvin pienistä lapsista, tai tilanteissa, joissa lapsi on joutunut rikoksen, seksuaalisen hyväksikäytön, väkivallan tai muunlaisen huonon kohtelun uhriksi. Sopimusvaltioiden on toteutettava kaikki tarvittavat toimenpiteet varmistukseen, että lasta suojellaan täysin hänen käyttäessään oikeuttaan tulla kuulluksi.

iii) ”Oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä”

22. Lapsella on oikeus ilmaista näkemyksensä vapaasti. ”Vapaasti” tarkoittaa sitä, että lapsi voi ilmaista näkemyksensä ilman painostusta ja valitua, haluaako hän käyttää oikeuttaan tulla kuulluksi. ”Vapaasti” tarkoittaa myös sitä, ettei lasta saa ohjailta ja ettei häneen saa vaikuttaa eikä häntä saa painostaa aiheuttomasti. Lisäksi ilmaisu ”vapaasti” liittyy luontaisesti lapsen ”omaan” näkökulmaan: lapsella on oikeus ilmaista juuri omia näkemyksiään, ei muiden näkemyksiä.

23. Sopimusvaltioiden on varmistettava, että lapsi saa ilmaista näkemyksiään olosuhteissa, joissa otetaan huomioon hänen henkilökohtainen ja sosiaalinen tilanteensa, sekä ympäristössä, jossa hän tuntee, että häntä kunnioitetaan ja hän on turvassa ilmaistessaan vapaasti omia näkemyksiään.

24. Komitea korostaa, ettei lasta pidä haastatella useammin kuin on tarpeen, varsinkaan ikäviä tapahtumia käsiteltäessä. Lapsen ”kuuleminen” on vaikea prosessi, joka voi vaikuttaa lapseen traumaattisesti.

25. Se, että lapsen oikeus ilmaista näkemyksiään toteutuu, edellyttää sitä, että lapsen kuulemisesta vastaavat henkilöt sekä lapsen vanhemmat tai huoltaja kertovat lapselle keskeisistä asioista, eri vaihtoehdoista, mahdollisesti tehtävistä päätöksistä ja niiden seurauksista. Lapselle on myös kerrottava, millaisissa olosuhteissa häntä pyydetään ilmaisemaan näkemyksiään. Tämä tiedonsaantioikeus on hyvin merkittävä, sillä se on perusedellytys sille, että lapsi tekee selkeitä päätöksiä.

iv) ”Kaikissa lasta koskevissa asioissa”

26. Sopimusvaltioiden on varmistettava, että lapsi voi ilmaista omia näkemyksiään ”kaikissa lasta koskevissa asioissa”. Tämä muodostaa kyseisen oikeuden toisen varauksen: lasta on kuultava, jos käsiteltävänä oleva asia koskee lasta. Tätä perusehtoa on kunnioitettava ja tulkittava laajasti.

27. YK:n ihmisoikeustoimikunnan perustama avoin työryhmä, joka laati yleissopimuksen tekstin, hylkäsi ehdotuksen luettelon laatimisesta sellaisista asioista, joissa lapsen tai lasten näkemykset on otettava huomioon. Sen sijaan päätettiin, että lapsen oikeuden tulla kuulluksi pitäisi kattaa kaikki lasta koskevat asiat. Komitea on huolissaan siitä, että lapsilta evätään usein oikeus tulla kuulluksi, vaikka olisikin selvää, että käsiteltävänä oleva asia koskee heitä ja he kykenevät ilmaisemaan omia näkemyksiään asiasta. Vaikka komitea kannattaa ”asioiden” laajaa määritelmää, joka kattaa myös muut kuin yleissopimuksessa nimenomaisesti mainitut kysymykset, se hyväksyy ilmaisun ”lasta koskevia”, joka lisättiin sen selventämiseksi, ettei tarkoituksena ollut luoda yleisiä poliittisia valtuuksia. Käytäntö – lasten huippukokous (World Summit for Children) mukaan luettuna – kuitenkin osoittaa, että lapsia koskevien asioiden laaja tulkintatapa edistää lasten ottamista mukaan heidän yhteisönsä ja yhteiskuntansa sosiaalisiin prosesseihin. Näin ollen sopimusvaltioiden pitäisi kuunnella lasten näkemyksiä tarkkaan aina, kun heidän näkökulmansa voi parantaa ratkaisujen laatua.

v) ”Otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti”

28. Lapsen näkemykset on ”otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti”. Tämä ilmaisu viittaa lapsen valmiuksiin, joita on arvioitava, jotta hänen näkemyksensä voidaan ottaa asianmukaisesti huomioon tai jotta lapselle voidaan kertoa, miten hänen näkemyksensä ovat vaikuttaneet menettelyn lopputulokseen. Yleissopimuksen 12 artiklan nojalla lapsen kuuleminen ei itsessään riitä, vaan lapsen näkemykset on otettava vakavasti huomioon, kun lapsi kykenee muodostamaan omat näkemyksensä.

29. Yleissopimuksen 12 artiklassa vaaditaan, että näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti, ja näin siinä tehdään selväksi, ettei ikä yksin ratkaise lapsen näkemysten merkitystä. Lapsen käsityskyky ei välttämättä aina riipu suoraan hänen biologisesta iästään. Tutkimukset ovat osoittaneet, että niin tiedot, kokemus, ympäristö, sosiaaliset ja kulttuuriset odotukset kuin tarjolla oleva tukikin vaikuttavat siihen, miten lapsen valmiudet muodostaa näkemyksiä kehittyvät. Siksi lapsen näkemyksiä on arvioitava tapauskohtaisesti.

30. Kehitystaso tarkoittaa kykyä ymmärtää ja arvioida jonkin asian seurauksia, ja siksi sitä on arvioitava lapsen yksilöllisiä valmiuksia määriteltäessä. Kehitystasoa on vaikeaa määritellä, mutta 12 artiklan asiayhteydessä sillä tarkoitetaan lapsen valmiutta ilmaista järkevästi ja itsenäisesti näkemyksiään asioista. Myös käsiteltävän asian vaikutus lapseen on otettava huomioon. Mitä suurempi vaikutus lopputuloksella on lapsen elämään, sitä tärkeämpää on arvioida lapsen kehitystaso oikein.

31. Lapsen kehittyvien valmiuksien käsitteeseen sekä vanhempien antamaan neuvontaan ja ohjaukseen on kiinnitettävä huomiota (katso 84 kohta ja C-osa jäljempänä).

b) 12 artiklan 2 kohta

i) Lapsen oikeus ”tulla kuulluksi häntä koskevista oikeudellisista ja hallinnollisista toiminna”

32. Yleissopimuksen 12 artiklan 2 kohdassa täsmennetään, että lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi erityisesti ”häntä koskevista oikeudellisista ja hallinnollisista toiminna”. Komitea korostaa, että tämä määräys koskee kaikkia asiaankuuluvia lasta koskevia oikeudellisia toimia, muun muassa toimia, joissa on kyse vanhempien erosta, huoltajuudesta, hoivasta ja adoptiosta, lasten tekemistä rikoksista, lasten joutumisesta fyysisen tai psykologisen väkivallan, seksuaalisen hyväksikäytön tai muiden rikosten uhriksi, terveydenhuollosta, sosiaaliturvasta, vailla huoltajaa olevista lapsista, turvapaikkaa hakevista lapsista ja pakolaislapsista sekä aseellisten selkkausten ja muiden kriisitilanteiden uhreista. Tyypillisiä hallinnollisia toimia ovat esimerkiksi päätökset lasten koulutuksesta, terveydenhuollosta, ympäristöstä, elinolosuhteista tai suojelusta. Kummankinlaisissa toiminna voidaan käyttää myös vaihtoehtoisia riidanratkaisukeinoja kuten sovittelua ja välimiesmenettelyä.

33. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi sekä lapsen vireille panemissa toiminna, jotka koskevat esimerkiksi valitusta pahoinpitelystä tai koulusta erottamisen johdosta, että muiden vireille panemissa lapseen vaikuttavissa toiminna, jotka koskevat esimerkiksi vanhempien eroa tai adoptiota. Sopimusvaltioita kehoitetaan hyväksymään säädöksiä, joiden nojalla oikeudellisista tai hallinnollisista toiminna päätöksentekijöiden on selvitettävä, missä määrin lapsen näkemykset otetaan huomioon ja mitkä ovat lapselle koituvat seuraukset.

34. Lapsen kuuleminen ei onnistu kunnolla, jos ympäristö on pelottava, torjuva, piittaamaton tai epäsoviva hänen ikäiselleen. Toimien on oltava ymmärrettäviä ja lapsille sopivia. Lapsille sopivien tietojen antamiseen, itsensä edustamisen riittävään tukemiseen, henkilökunnan asianmukaiseen koulutukseen, oikeussaliin suunnitteluun, tuomareiden ja asianajajien vaatetukseen, näyttöpöytäteisiin ja erillisiin odotushuoneisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota.

ii) ”Joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä”

35. Kun lapsi on päättänyt käyttää oikeuttaan tulla kuulluksi, hänen on päätettävä, miten häntä kuullaan: ”joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä”. Komitean kanta on se, että lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi suoraan kaikissa menettelyissä aina, kun se on mahdollista.

36. Edustajana voivat toimia lapsen vanhempi/vanhemmat, asianajaja tai muu henkilö (kuten sosiaalityöntekijä). On kuitenkin korostettava, että moniin tapauksiin (siviilioikeudellisiin, rikosoikeudellisiin tai hallinnollisiin tapauksiin) liittyy se vaara, että lapsen ja hänen luontevimman edustajansa (vanhemman/vanhempien) välille syntyy eturistiriita. Jos lasta kuullaan edustajan välityksellä, on äärimmäisen tärkeää, että edustaja välittää lapsen näkemykset virheettömästi päätöksentekijälle. Lapsen (tai tarvittaessa asianmukaisen viranomaisen) pitäisi valita menetelmä oman henkilökohtaisen tilanteensa mukaan. Edustajien on tunnettava ja ymmärrettävä päätöksentekoprosessin eri näkökohdat riittävän hyvin, ja heillä on oltava kokemusta työskentelystä lasten parissa.

37. Edustajan on tiedostettava, että hän edustaa yksinomaan lapsen etuja eikä muiden henkilöiden (vanhemman/vanhempien), laitosten tai elinten (kuten hoitokodin, hallintoviranomaisten tai yhteiskunnan) etuja. Lasten näkemysten esittäjiksi valituille edustajille pitäisi laatia menettelysäännöt.

iii) ”Kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti”

38. Edustusta koskevan mahdollisuuden on oltava ”kansallisen lainsäädännön menettelytapojen” mukainen. Tätä ilmaisua ei pidä tulkita siten, että se sallisi tämän perusoikeuden käyttöä rajoittavan tai sen estävän prosessioikeuden käytön. Päinvastoin sopimusvaltioita kehoitetaan noudattamaan puolueettomien oikeudenkäyntien perussääntöjä, kuten oikeutta puolustukseen ja oikeutta saada tutustua itseään koskeviin asiakirjoihin.

39. Ellei menettelytapasääntöjä noudateta, tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen päätös voidaan kiistää ja se saatetaan kumota, korvata tai lähettää takaisin oikeudelliseen jatkokäsittelyyn.

2. Lapsen kuulluksi tulemistä koskevan oikeuden täytäntöönpanon vaiheet

40. Yleissopimuksen 12 artiklan kummankin kohdan täytäntöönpano edellyttää viiden vaiheen noudattamista, jotta lapsen oikeus tulla kuulluksi toteutuisi kunnolla kaikissa lasta koskevissa asioissa tai kun lasta pyydetään esittämään näkemyksensä muodollisessa oikeudenkäynnissä tai muissa yhteyksissä. Näitä vaatimuksia on sovellettava kulloiseenkin tilanteeseen soveltuvalla tavalla.

a) Valmistautuminen

41. Lapsen kuulemisesta vastaavien on varmistettava, että lapselle kerrotaan hänen oikeudestaan ilmaista mielipiteensä kaikissa häntä koskevissa asioissa ja erityisesti oikeudellisissa ja hallinnollisissa päätöksentekoprosesseissa sekä siitä, miten hänen ilmaisemansa näkemykset vaikuttavat lopputulokseen. Lisäksi lapsen on saatava tietoa myös siitä, että hän voi ilmaista näkemyksiään joko suoraan tai edustajan välityksellä. Hänen on oltava tietoinen valintansa mahdollisista seurauksista. Päätöksentekijän on valmisteltava lasta riittävästi kuulemiseen: hänen on kerrottava, missä, milloin ja miten kuuleminen järjestetään ja keitä siihen osallistuu, ja otettava huomioon lapsen näkemykset asiasta.

b) Kuuleminen

42. Tilanteen, jossa lapsi käyttää oikeuttaan tulla kuulluksi, on oltava suotuista ja rohkaiseva, jotta lapsi voi olla varma siitä, että kuulemisesta vastaava aikuinen haluaa kuunnella ja ottaa vakavasti huomioon sen, mitä lapsi on päättänyt kertoa. Lapsen näkemyksiä kuunteleva henkilö voi olla lasta koskevissa asioissa mukana oleva aikuinen (esimerkiksi opettaja, sosiaalityöntekijä tai hoitaja), laitoksen päätöksentekijä (esimerkiksi johtaja, virkamies tai tuomari) tai asiantuntija (esimerkiksi psykologi tai lääkäri).

43. Kokemus on osoittanut, että tilanteen olisi hyvä olla muodoltaan pikemminkin keskustelu kuin yksipuolinen kuulustelu. Parasta olisi, ettei lasta kuultaisi julkisessa oikeudenkäynnissä vaan luottamuksellisissa olosuhteissa.

c) Lapsen valmiuksien arviointi

44. Lapsen näkemykset on otettava asianmukaisesti huomioon, jos tapauskohtainen analyysi osoittaa hänen kykenevän muodostamaan omat näkemyksensä. Jos lapsi kykenee muodostamaan omat näkemyksensä järkevästi ja itsenäisesti, päätöksentekijän on pidettävä lapsen näkemyksiä merkittävänä tekijänä asiaa ratkaistessaan. Sopimusvaltioiden on kehitettävä lapsen valmiuksien arviointia koskevia hyviä käytäntöjä.

d) Tiedottaminen siitä, missä määrin lapsen näkemykset otetaan huomioon (palaute)

45. Koska lapsella on oikeus siihen, että hänen näkemyksensä otetaan asianmukaisesti huomioon, päätöksentekijän on kerrottava lapselle prosessin lopputuloksesta ja selitettävä, miten hänen näkemyksensä otettiin huomioon. Palautteen antaminen takaa sen, ettei lapsen näkemysten kuuleminen ole pelkkä muodollisuus vaan että näkemykset otetaan vakavasti. Nämä tiedot saattavat kannustaa lasta vaatimaan tiettyä ratkaisua, hyväksymään ratkaisun tai esittämään toisen ehdotuksen taikka oikeudellisessa tai hallinnollisessa menettelyssä esittämään valituksen tai kantelun.

e) Valitukset, oikaisu- ja oikeussuojakeinot

46. Laissa on säädettävä valitusmenettelyistä ja muutoksenhakukeinoista, joita lapset voivat käyttää, kun heidän oikeuttaan tulla kuulluksi ja saada näkemyksensä otetuksi asianmukaisesti huomioon loukataan tai kun nämä oikeudet sivuutetaan.⁷ Lapsilla pitäisi olla mahdollisuus valittaa oikeusasiamiehelle tai vastaavassa tehtävässä toimivalle henkilölle kaikissa lapsille tarkoitetuissa laitoksissa, kuten kouluissa ja päiväkodeissa. Lasten pitäisi tietää, keitä nämä henkilöt ovat ja miten heidän puheilleen pääsee. Lapsen näkemysten huomioon ottamista koskevien perheriitojen yhteydessä lapsen pitäisi voida kääntyä yhteisön nuorisopalveluissa toimivan henkilön puoleen.

47. Jos lapsen oikeutta tulla kuulluksi rikotaan oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa (12 artiklan 2 kohta), lapsella täytyy olla käytettävissään valitus- ja kantelumenettelyjä, joiden avulla hän voi hakea oikeusloukkauksiin muutosta. Kantelumenettelyjen yhteydessä on varmistettava luotettavalla tavalla, että lapset luottavat siihen, ettei niiden käyttöön liity väkivallan tai rangaistuksen uhkaa.

⁷ Katso komitean yleiskommentti nro 5 (2003) lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimenpiteistä, 24 kohta.

3. Sopimusvaltioiden velvollisuudet

a) Sopimusvaltioiden keskeiset velvollisuudet

48. Lapsen oikeus tulla kuulluksi asettaa sopimusvaltioille velvollisuuden tarkistaa tai muuttaa lainsäädäntöään ja ottaa käyttöön mekanismeja, jotka takaavat lasten saavan asianmukaista tietoa, tarvittaessa riittävästä tukesta ja palautusta siitä, missä määrin heidän näkemyksensä on otettu huomioon, sekä valitusmenettelyjä ja oikaisu- ja oikeussuojakeinoja.

49. Täyttääkseen nämä velvollisuudet sopimusvaltioiden pitäisi

- tarkistaa ja poistaa 12 artiklaa rajoittavat julistukset ja varaukset
- perustaa riippumattomia ihmisoikeusinstituutioita, kuten lapsiasiavaltuutettuja tai lapsiasiamiehiä, joilla olisi laajat valtuudet lapsen oikeuksiin liittyvissä asioissa⁸
- järjestää koulutusta 12 artiklasta ja sen soveltamisesta käytännössä kaikille ammattilaisille, jotka työskentelevät lasten parissa ja lasten hyväksi, kuten lakimiehille, tuomareille, poliiseille, sosiaalityöntekijöille, yhteisötyöntekijöille, psykologeille, hoitajille, hoitokotien ja vankiloiden työntekijöille, opettajille koulutusjärjestelmän kaikilla tasoilla, lääkäreille, sairaanhoitajille ja muille terveydenhuollon ammattilaisille, valtion virkamiehille ja muille virkamiehille, turvapaikka-asioden parissa työskenteleville henkilöille ja perinteisille johtajille
- varmistaa olosuhteiden olevan asianmukaiset, jotta lapsia voidaan tukea ja rohkaista ilmaisemaan näkemyksiään, ja varmistaa, että heidän näkemyksensä otetaan asianmukaisesti huomioon, säännöksillä sekä lakeihin ja organisaatiokohtaisiin säännöstöihin perustuvilla järjestelyillä, joiden tehokkuutta arvioidaan säännöllisesti
- torjua kielteisiä asenteita, jotka estävät lapsen oikeutta tulla kuulluksi toteutumasta täysimääräisesti, toteuttamalla kampanjoita, myös mielipidevaikuttajia ja tiedotusvälineitä hyödyntämällä, muuttaakseen laajalle levinneitä tavanomaisia käsityksiä lapsista.

b) Oikeudellisiin ja hallinnollisiin toimiin liittyvät erityiset velvollisuudet

i) Lapsen oikeus tulla kuulluksi siviilioikeudellisissa toimissa

50. Seuraavassa luetellaan keskeisimmät asiat, joissa lasta on kuultava:

Avioero ja ero

51. Avioero- ja erotapauksissa tuomioistuinten päätökset vaikuttavat vääjäämättä suhteessa syntyneisiin lapsiin. Tuomari ratkaisee lapsen elatusta, huoltajuutta ja tapaamisoikeutta koskevat kysymykset joko oikeudenkäynnissä tai tuomioistuimen määräämässä sovittelumenettelyssä. Monissa oikeusjärjestelmissä lait sisältävät suhteen purkamiseen sovellettavan säännöksen, jonka mukaan tuomarin on kiinnitettävä ”lapsen etuun” ensisijaista huomiota.

⁸ Katso komitean yleiskommentti nro 2 (2002) itsenäisten ihmisoikeusinstituutioiden tehtävästä.

52. Tästä syystä kaikessa avioero- ja erolainsäädännössä on säädettävä lapsen oikeudesta siihen, että päätöksentekijät kuulevat häntä ja että häntä kuullaan sovittelumenettelyissä. Joissakin oikeusjärjestelmissä on haluttu poliittisista tai lainsäädännöllisistä syistä määrittää ikä, jonka saavutettuaan lapsen katsotaan kykenevän ilmaisemaan omat näkemyksensä. Yleissopimuksessa puolletaan kuitenkin asian ratkaisemista tapauskohtaisesti, sillä siinä viitataan ikään ja kehitystasoon, ja siten siinä edellytetään lapsen valmiuksien yksilöllistä arviointia.

Lapsen erottaminen vanhemmista ja vaihtoehtoinen hoito

53. Aina kun lapsi päätetään erottaa perheestään siksi, että häntä on pahoinpidelty tai laiminlyöty kotonaan, lapsen näkemys on otettava huomioon hänen etuaan määritettäessä. Lapsi, toinen perheenjäsen tai muu sukulainen tai yhteisön jäsen voi panna toimenpiteen vireille esittämällä valituksen, jossa tuodaan esiin, että perheessä tapahtuu pahoinpitelyä tai laiminlyöntiä.

54. Komitean kokemusten mukaan sopimusvaltioissa ei aina oteta huomioon lapsen oikeutta tulla kuulluksi. Komitea kehottaa sopimusvaltioita varmistamaan lainsäädännön, määräysten ja menettelytapaohjeiden avulla, että lapsen mielipidettä kysytään ja hänen näkemyksensä otetaan huomioon, myös tehtäessä päätöksiä lapsen sijoittamisesta sijaisperheeseen tai -kotiin, hoitosuunnitelmien laatimisesta ja tarkistamisesta sekä vanhempien ja sukulaisten tapaamisesta.

Adoptio sekä islamilaisen lain mukainen kafalah

55. Kun lapsi annetaan adoptoitavaksi tai islamilaisen lain mukaisesti ottolapseksi (kafalah), lapsen kuuleminen on ratkaisevan tärkeää. Lasta on kuultava myös silloin, kun isä-/äitipuoli tai sijaisperhe adoptoi lapsen, vaikka lapsi ja adoptiovanhemmat olisivatkin jo eläneet yhdessä jonkin aikaa.

56. Yleissopimuksen 21 artiklassa todetaan, että lapsen edun on oltava tärkein huomioon otettava seikka. Tehtäessä adoptiota, islamilaisen lain mukaista kafalahia tai muuta sijoitusta koskevia päätöksiä lapsen edun määrittäminen edellyttää lapsen näkemysten kuulemistä. Komitea kehottaa kaikkia sopimusvaltioita kertomaan lapselle mahdollisuuksien mukaan adoption, kafalahin tai muun sijoittamisen seurauksista ja varmistamaan lainsäädännöllisin keinoin, että lapsen näkemyksiä kuullaan.

ii) Lapsen oikeus tulla kuulluksi rikosoikeudellisissa toimissa

57. Rikosoikeudellisissa toimissa on kunnioitettava täysin lapsen oikeutta ilmaista näkemyksiään vapaasti kaikissa lasta koskevissa asioissa, ja tämän oikeuden on toteuduttava nuoriso-oikeudenkäynnin kaikissa vaiheissa.⁹

Lapsi rikosentekijänä

58. Yleissopimuksen 12 artiklan 2 kohdan mukaan lapsella, jonka väitetään tehneen rikoksen, jota syytetään rikoksesta tai jonka on todettu tehneen rikoksen, on oikeus tulla kuulluksi. Tätä oikeutta on kunnioitettava täysin oikeudenkäynnin kaikissa vaiheissa aina esitutkinnasta, jolloin lapsella on oikeus vaieta, oikeuteen saada esittää näkemykset poliisille, syyttäjälle ja tutkintatuomarille. Tätä oikeutta on kunnioitettava myös tuomitsemis- ja luovutusvaiheessa sekä pantaessa tuomioistuimen määräämiä toimenpiteitä täytäntöön.

59. Diversiossa eli tuomioistuinmenettelystä poikkeamisessa, myös sovittelussa, lapsen on voitava antaa vapaamuotoinen ja vapaaehtoinen hyväksyntänsä ja saada oikeudellista ja muuta neuvontaa ja apua ehdotetun diversion sopivuuden ja suotavuuden arvioimiseksi.

⁹ Katso komitean yleiskommentti nro 10 (2007) lapsen oikeuksista nuoriso-oikeudessa (CRC/C/GC/10).

60. Voidakseen kunnolla osallistua oikeudenkäyntiin lapsen on saatava suoraan ja viipymättä tietoa häntä vastaan nostetuista syytteistä kielellä, jota hän ymmärtää, sekä nuoriso-oikeudenkäynnin etenemisestä ja tuomioistuimen mahdollisesti toteuttamista toimenpiteistä. Oikeudenkäynnin ilmapiirin pitäisi olla sellainen, että lapsi voi osallistua ja ilmaista itseään vapaasti.

61. Oikeuskäsittelyn aikaiset ja muut lakia rikkoneen lapsen kuulemiset pitäisi toimittaa suljetuin ovin. Tästä säännöstä pitäisi tehdä vain hyvin rajallisia poikkeuksia. Ne pitäisi määritellä selvästi kansallisessa lainsäädännössä, ja lapsen edun tulisi ohjata niitä.

Lapsi rikoksen uhrina ja todistajana

62. Yhdistyneiden kansakuntien talous- ja sosiaalineuvosto on antanut päätöslauselman 2005/20 ”Oikeudenkäytön suuntaviivat asioissa, joissa lapsi on uhrina tai rikoksen todistajana”, jonka mukaan rikoksen uhriksi tai todistajaksi joutuneelle lapselle on tarjottava tilaisuus käyttää oikeuttaan ilmaista näkemyksensä vapaasti.¹⁰

63. Tämä tarkoittaa erityisesti sitä, että on pyrittävä kaikin tavoin varmistamaan, että rikoksen uhriksi tai todistajaksi joutunutta lasta kuullaan merkityksellisissä asioissa, jotka liittyvät hänen osallisuuteensa käsiteltävänä olevaan asiaan, ja että hän voi ilmaista vapaasti ja omalla tavallaan näkemyksiään ja huolenaiheitaan, jotka koskevat hänen osallistumistaan oikeudenkäyntiin.

64. Rikoksen uhriksi tai todistajaksi joutuneella lapsella on myös oikeus saada tietoa muun muassa saatavilla olevista terveydenhuoltopalveluista, psykologisesta avusta ja sosiaaliavusta, rikoksen uhriksi ja/tai todistajaksi joutuneen lapsen asemasta, ”kuulustelun” toteuttamistavasta, tukimekanismeista, joita lapsi voi käyttää tehdessään valituksen ja osallistuessaan tutkimuksiin ja oikeudenkäynteihin, kuulemisten tarkoista ajankohdista ja paikoista, saatavilla olevista turvaamistoimista, mahdollisuudesta saada korvausta ja muutoksenhakukeinoista.

iii) Lapsen oikeus tulla kuulluksi hallinnollisissa toimissa

65. Kaikkien sopimusvaltioiden pitäisi ottaa lainsäädännössään käyttöön 12 artiklan vaatimuksia vastaavia hallinnollisia menettelyjä sekä turvata lapsen oikeus tulla kuulluksi ja muut prosessuaaliset oikeudet, mukaan luettuna oikeus tutustua asiaankuuluviin asiakirjoihin, oikeus saada ilmoitus kuulemisesta ja oikeus tulla kuulluksi vanhempien tai muiden edustamana.

66. Lasten osallistuminen hallinnollisiin toimiin on todennäköisempää kuin oikeudellisiin toimiin, sillä hallinnolliset toimet ovat epämuodollisempia, joustavampia ja suhteellisen helppoja käynnistää lakien ja määräysten perusteella. Toimien on oltava lapselle sopivia ja ymmärrettäviä.

67. Esimerkkejä hallinnollisista toimista, joihin lapset saattavat osallistua, ovat muun muassa menettelyt, jotka koskevat koulujen kurinpitoasioita (esimerkiksi erottaminen koulusta määräajaksi tai pysyvästi), koulujen päätöksiä todistuksen epäamisestä ja muita suoritukseen liittyviä kysymyksiä, kurinpitotoimia ja nuorisovankiloiden päätöksiä erioikeuksien epäamisestä, huoltajaa vaille olevien lasten turvapaikkahakemuksia sekä ajokorttihakemuksia. Näissä asioissa lapsella pitäisi olla oikeus tulla kuulluksi ja hänellä pitäisi olla muita oikeuksia ”kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti”.

¹⁰ Yhdistyneiden kansakuntien talous- ja sosiaalineuvoston päätöslauselma 2005/20, erityisesti 8, 19 ja 20 artikla. Saatavilla osoitteesta www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf

B. Oikeus tulla kuulluksi ja yhteydet yleissopimuksen muihin määräyksiin

68. Yleisperiaatteen muodostava 12 artikla on kytköksissä yleissopimuksen muihin yleisiin periaatteisiin, kuten 2 artiklaan (oikeus syrjimättömyyteen) ja 6 artiklaan (oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen). Lisäksi 12 artikla ja 3 artikla (lapsen edun ottaminen ensisijaisesti huomioon) ovat toisistaan riippuvaisia. Yleissopimuksen 12 artikla liittyy myös läheisesti kansalaisoikeuksia ja -vapauksia koskeviin artikloihin, erityisesti 13 artiklaan (oikeus sananvapauteen) ja 17 artiklaan (tiedonsaantioikeus). Lisäksi 12 artikla on sidoksissa yleissopimuksen kaikkiin muihin artikloihin, joita ei voida panna täysimääräisesti täytäntöön, ellei lasta kunnioiteta henkilönä, jolla on omat näkemyksensä kyseisissä artikloissa vahvistetuista oikeuksista ja niiden täytäntöönpanosta.

69. Yleissopimuksen 12 artiklan yhteys 5 artiklaan (lapsen kehittyvät valmiudet sekä vanhempien antama asianmukainen ohjaus ja neuvonta; katso tämän yleiskommentin 84 kohta) on erityisen tärkeä, sillä lapsen kehittyvät valmiudet on ratkaisevan tärkeää ottaa huomioon vanhempien antamassa ohjauksessa ja neuvonnassa.

1. Yleissopimuksen 12 artikla ja 3 artikla

70. Yleissopimuksen 3 artiklan tarkoituksena on varmistaa, että kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien lapsia koskevissa toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkien lapsen puolesta toteutettujen toimien on oltava lapsen edun mukaisia. Lapsen etu on samankaltainen kuin prosessuaalinen oikeus, joka velvoittaa sopimusvaltiot toteuttamaan toimia varmistaakseen, että lapsen etu otetaan huomioon. Yleissopimus velvoittaa sopimusvaltiot varmistamaan, että näistä toimista vastaavat tahot kuulevat lasta 12 artiklan mukaisesti. Tämä on pakollista.

71. Lapsen etu, joka määrittää lasta kuullen, ei ole ainoa laitosten, viranomaisten ja hallinnon toimissa huomioon otettava seikka. Se on kuitenkin erittäin tärkeä seikka samoin kuin lapsen omat näkemykset.

72. Yleissopimuksen 3 artiklassa puhutaan yksittäistapauksista, mutta siinä vaaditaan selvästi myös sitä, että lasten etu ryhmänä on otettava huomioon kaikissa lapsia koskevissa toimissa. Sopimusvaltioiden on siis otettava lasten etua määrittellessään huomioon paitsi kunkin lapsen henkilökohtainen tilanne myös lasten etu ryhmänä. Lisäksi sopimusvaltioiden on tarkasteltava julkisten ja yksityisten laitosten, viranomaisten ja lainsäädäntöelinten toimia. Velvollisuuden ulottaminen ”lainsäädäntöelimiin” osoittaa selvästi, että lasten etua koskeva vaatimus on otettava huomioon jokaisessa lapsiin vaikuttavassa laissa, määräyksessä tai säännössä.

73. On selvää, että nähtäessä lapset tarkkaan määriteltynä ryhmänä lasten etu on määriteltävä samalla tavalla kuin yksilöllisiä etuja punnitessa. Jos kyseessä on suuren lapsijoukon etu, laitosten, viranomaisten tai valtion elinten johtajien pitäisi tarjota mahdollisuus kuulla tällaisiin määrittelemättömiin ryhmiin kuuluvia asianosaisia lapsia ja ottaa heidän näkemyksensä asianmukaisesti huomioon suunnitellessaan toimia, myös lainsäädännöllisiä päätöksiä, jotka vaikuttavat lapsiin suoraan tai välillisesti.

74. Yleissopimuksen 3 artikla ja 12 artikla eivät ole keskenään ristiriidassa, vaan nämä kaksi periaatetta täydentävät toisiaan: toisessa vahvistetaan, että tavoitteena on saavuttaa lapsen etu, ja toisessa määrätään tavoista saavuttaa lapsen tai lasten kuulemista koskeva tavoite. Itse asiassa 3 artiklaa ei voida soveltaa moitteettomasti noudattamatta 12 artiklan määräyksiä. Vastaavasti 3 artikla tekee 12 artiklasta toimivamman, koska sillä vahvistetaan lasten roolia kaikissa heidän elämänsä vaikuttavissa päätöksissä.

2. Yleissopimuksen 12 artikla, 2 artikla ja 6 artikla

75. Oikeus syrjimättömyyteen on luontainen oikeus, joka taataan kaikissa ihmisoikeussopimuksissa, myös yleissopimuksessa lapsen oikeuksista. Yleissopimuksen 2 artiklan mukaan jokaisella lapsella on oikeus syrjimättömyyteen käyttäessään 12 artiklan mukaisia oikeuksiaan. Komitea korostaa, että sopimusvaltioiden on toteutettava asianmukaiset toimenpiteet taatakseen jokaiselle lapselle oikeuden ilmaista vapaasti näkemyksiään ja oikeuden saada näkemyksensä otetuksi asianmukaisesti huomioon ilman rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa syrjintää. Sopimusvaltioiden on puututtava syrjintään – myös haavoittuvassa asemassa oleviin ja syrjäytyneisiin lapsiryhmiin kohdistuvaan syrjintään – varmistaakseen, että lapsille taataan oikeus tulla kuulluiksi ja että he voivat osallistua kaikkiin heitä koskeviin asioihin samalla tavalla kuin kaikki muutkin lapset.

76. Komitea panee huolestuneena merkille erityisesti sen, että joissakin yhteiskunnissa yleiset asenteet ja käytännöt vaikeuttavat ja rajoittavat voimakkaasti tämän oikeuden käyttämistä. Sopimusvaltioiden on toteutettava kaikki tarvittavat toimenpiteet valistaakseen yhteiskuntaa ja tiedottaakseen sille tällaisten asenteiden ja käytäntöjen haittavaikutuksista ja rohkaistakseen kansalaisiaan muuttamaan asenteitaan, jotta yleissopimuksen mukaiset oikeudet toteutuisivat täysimääräisesti jokaisen lapsen kohdalla.

77. Komitea kehottaa sopimusvaltioita kiinnittämään erityistä huomiota tyttöjen oikeuteen tulla kuulluiksi, saada tarvittaessa tukea ja ilmaista näkemyksiään sekä oikeuteen saada näkemyksensä otetuksi asianmukaisesti huomioon, sillä sukupuolistereotyytiat ja patriarkaaliset arvot heikentävät ja rajoittavat vakavasti tyttöjen mahdollisuuksia käyttää 12 artiklan mukaista oikeuttaan.

78. Komitea pitää myönteisenä sitä, että vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 7 artiklan nojalla sopimusvaltioiden on varmistettava, että vammaisille lapsille annetaan tarvittavaa apua ja tarvittavat välineet, jotta he voivat ilmaista vapaasti näkemyksiään, ja että heidän näkemyksensä otetaan asianmukaisesti huomioon.

79. Lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 6 artiklassa tunnustetaan, että jokaisella lapsella on synnynäinen oikeus elämään, ja määrätään, että sopimusvaltioiden on taattava lapsille henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti. Komitea huomauttaa olevan hyvin tärkeää, että lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää heidän oikeuttaan tulla kuulluiksi, sillä lapsen osallistuminen on keino edistää persoonallisuuden täysipainoista kehitystä ja lapsen valmiuksien kehittymistä 6 artiklan mukaisesti ja 29 artiklassa vahvistettujen koulutustavoitteiden mukaisesti.

3. Yleissopimuksen 12 artikla, 13 artikla ja 17 artikla

80. Sananvapautta koskeva 13 artikla ja tiedonsaantia koskeva 17 artikla ovat tärkeitä edellytyksiä sille, että oikeutta tulla kuulluksi voidaan käyttää kunnolla. Näissä artikloissa vahvistetaan, että lapsilla on oikeuksia, ja yhdessä 12 artiklan kanssa ne puolustavat lapsen oikeutta käyttää näitä oikeuksiaan omasta puolestaan tavalla, joka vastaa hänen kehittyviä valmiuksiaan.

81. Yleissopimuksen 13 artiklassa vahvistettu sananvapaus sekoitetaan usein 12 artiklaan. Vaikka nämä artiklat liittyvätkin vahvasti toisiinsa, niissä määrätään erilaisista oikeuksista. Sananvapaus liittyy oikeuteen muodostaa ja ilmaista oma mielipide sekä hakea ja saada tietoa mistä tahansa tiedotusvälineestä. Se tarkoittaa sitä, ettei sopimusvaltio saa rajoittaa lapsen oikeutta muodostaa tai ilmaista mielipiteitään. Siten se kieltää sopimusvaltioita estämästä näiden näkemysten ilmaisemista tai tietojen saamista ja suojaa samalla oikeutta käyttää viestintävälineitä ja käydä julkista vuoropuhelua. Sen sijaan 12 artikla liittyy lapsen oikeuteen ilmaista näkemyksiään häntä koskevista asioista sekä oikeuteen osallistua hänen elämäänsä vaikuttaviin toimiin ja päätöksiin. Sen mukaan sopimusvaltioiden on hyväksyttävä oikeudellinen kehys ja luotava tarvittavat mekanismit edistääkseen lapsen aktiivista osallistumista kaikkiin häneen vaikuttaviin toimiin ja päätöksiin sekä täyttääkseen velvollisuutensa ottaa lapsen ilmaisemat näkemykset asianmukaisesti huomioon. Sananvapautta koskevassa 13 artiklassa ei edellytetä tällaista sitoumusta eikä vaadita tällaisia toimia. Näkemysten ilmaisua koskevaa oikeutta kunnioittavan ympäristön luominen 12 artiklan mukaisesti auttaa kuitenkin myös kehittämään lasten valmiuksia käyttää sananvapauttaan.

82. Yleissopimuksen 17 artiklan mukaisen lasten tiedonsaantioikeuden toteutuminen on pitkälti perusedellytys sille, että oikeus näkemysten ilmaisemiseen voi toteutua kunnolla. Lasten on voitava saada tietoa ikänsä ja valmiuksiensa kannalta sopivassa muodossa kaikista heitä koskevista asioista, esimerkiksi oikeuksistaan, kaikista heihin vaikuttavista menettelyistä, kansallisesta lainsäädännöstä, kansallisista määräyksistä ja menettelytavoista, paikallisista palveluista sekä valitus- ja muutoksenhakumenettelyistä. Yleissopimuksen 17 ja 42 artiklan mukaan sopimusvaltioiden on sisällytettävä lasten oikeudet osaksi koulujen opetusohjelmia.

83. Komitea muistuttaa myös sopimusvaltioita siitä, että tiedotusvälineet ovat tärkeä keino paitsi lisätä tietoisuutta lasten oikeudesta ilmaista näkemyksiään myös tarjota mahdollisuuksia näkemysten ilmaisemiseen julkisesti. Komitea kehottaaakin erilaisia tiedotusvälineitä käyttämään enemmän resursseja siihen, että lapset otettaisiin mukaan ohjelmien kehittämiseen, sekä siihen, että lapsille tarjottaisiin mahdollisuuksia laatia ja toteuttaa omia oikeuksiaan koskevia media-aloitteita.¹¹

4. Yleissopimuksen 12 artikla ja 5 artikla

84. Yleissopimuksen 5 artiklassa määrätään, että sopimusvaltioiden on kunnioitettava vanhempien, laillisten holhoojien ja huoltajien tai paikallisen tavan mukaisen suurperheen tai yhteisön vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia tarjota lapselle hänen kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti asianmukaista ohjausta ja neuvontaa yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi. Kyseisen artiklan nojalla lapsella on siis oikeus saada ohjausta ja neuvontaa, jotka korjaavat lapsen tiedoissa, kokemuksissa ja ymmärryksessä olevia puutteita ja vastaavat hänen kehittyviä valmiuksiaan. Mitä enemmän lapsi itse tietää, on kokenut ja ymmärtää, sitä suuremmassa määrin vanhemman, laillisen holhoojan tai muiden lapsesta oikeudellisesti vastuussa olevien henkilöiden on annettava ohjausta ja neuvontaa muistutusten ja kehotusten muodossa ja myöhemmin tasa-arvoisen keskustelun muodossa. Tämä muutos ei tapahdu minään tiettyinä hetkinä lapsen kehittyessä, vaan se tapahtuu vähitellen, kun lasta rohkaistaan esittämään omia näkemyksiään.

85. Yleissopimuksen 12 artikla tukee tätä vaatimusta, koska siinä määrätään, että lapsen näkemykset on otettava huomioon, jos lapsi kykenee muodostamaan omia näkemyksiään. Toisin sanoen sitä mukaa kuin lasten valmiudet kehittyvät he saavat ottaa yhä enemmän vastuuta itseensä vaikuttavien asioiden hallinnasta.¹²

¹¹ Yleinen keskustelupäivä lapsista ja tiedotusvälineistä (1996): www.unhcr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/media.pdf.

¹² Yleiskommentti nro 5 (2003) lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimenpiteistä.

5. Yleissopimuksen 12 artikla ja lapsen oikeuksien yleinen täytäntöönpano

86. Edellisissä kohdissa käsiteltyjen artiklojen lisäksi useimmissa muissa yleissopimuksen artikloissa vaaditaan ja edistetään lasten osallistumista heitä koskeviin asioihin. Näihin moninasiin osallistumisen muotoihin viitataan yleisesti ”osallistumisen” käsitteellä. Tämä osallistuminen perustuu kiistatta keskeisesti 12 artiklaan, mutta vaatimus, joka koskee suunnittelua, työskentelyä ja kehittämistä yhteistyössä lasten kanssa, on läsnä koko yleissopimuksessa.

87. Käytännön täytäntöönpanossa on ratkottava monenlaisia ongelmia, jotka liittyvät terveyteen, talouteen, koulutukseen tai ympäristöön ja joilla on merkitystä paitsi lapselle yksilönä myös lapsiryhmille ja lapsille yleisesti. Siksi komitea on tulkinut osallistumisen käsitettä aina laajasti vahvistaakseen menettelyjä paitsi lapsille yksilönä ja selvästi määritellyille lapsiryhmille myös muille lapsiryhmille, kuten alkuperäiskansoihin kuuluville lapsille, vammaisille lapsille tai yleisesti lapsille, joihin yhteiskunnassa vallitsevat sosiaaliset, taloudelliset tai kulttuuriset elinolosuhteet vaikuttavat suoraan tai välillisesti.

88. Tämä laaja tapa tulkita lasten osallistumista näkyy loppuasiakirjassa ”A world fit for children” (Lapsille sopiva maailma), joka hyväksyttiin YK:n yleiskokouksen 27. erityisistunnossa. Sopimusvaltiot ovat luvanneet ”kehittää ja panna täytäntöön ohjelmia edistääkseen lasten, myös nuorten, merkityksellistä osallistumista päätöksentekoprosesseihin, myös perheissä ja kouluissa sekä paikallisella ja kansallisella tasolla” (32 kohdan 1 alakohta). Komitea on todennut yleiskommentissaan nro 5 lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimenpiteistä seuraavaa: ”Hallitusten on tärkeää luoda suora suhde lapsiin muutoinkin kuin kansalaisjärjestöjen tai ihmisoikeusjärjestöjen välityksellä.”¹³

C. Eri yhteyksissä ja tilanteissa kuulluksi tulemista koskevan oikeuden täytäntöönpano

89. Lapsen oikeus tulla kuulluksi on pantava täytäntöön eri yhteyksissä ja tilanteissa, joissa lapset kasvavat, kehittyvät ja oppivat. Näissä yhteyksissä ja tilanteissa käsitykset lapsesta ja hänen roolistaan vaihtelevat, ja ne voivat edistää tai rajoittaa lapsen osallistumista päivittäisiin asioihin ja ratkaisevan tärkeiden päätösten tekemiseen. Sopimusvaltioilla on käytettävissään monia eri tapoja edistää lasten osallistumista vaikuttamalla siihen, miten lapsen oikeus tulla kuulluksi pannaan täytäntöön.

1. Perheessä

90. Perhe, jossa lapset voivat ilmaista näkemyksiään vapaasti ja jossa heidät otetaan vakavasti pienestä pitäen, toimii tärkeänä mallina ja valmistaa lasta käyttämään oikeuttaan tulla kuulluksi laajemmin yhteiskunnassa. Tällainen lähestymistapa vanhemmuuteen edistää osaltaan yksilön kehittymistä, parantaa perhesuhteita, tukee lapsen sosialisaatiota ja ehkäisee kaikenlaista koti- ja perheväkivaltaa.

91. Yleissopimuksessa tunnustetaan vanhempien tai muiden laillisten holhoojien oikeus ja vastuu antaa lapsilleen asianmukaista ohjausta ja neuvontaa (katso edellä oleva 84 kohta), mutta korostetaan, että tämän on tarjottava lapselle mahdollisuus käyttää oikeuksiaan ja että ohjausta ja neuvontaa on annettava lapsen kehittyviä valmiuksia vastaavalla tavalla.

92. Sopimusvaltioiden pitäisi rohkaista lainsäädännöllisin ja poliittisin keinoin vanhempia, huoltajia ja lastenhoitajia kuuntelemaan lapsia ja ottamaan heidän näkemyksensä huomioon heitä koskevissa asioissa. Vanhempia pitäisi myös kehottaa kannustamaan lapsia käyttämään oikeuttaan esittää näkemyksiään vapaasti sekä oikeuttaan saada näkemyksensä otetuksi huomioon yhteiskunnan kaikilla tasoilla.

¹³ Ibid., 12 kohta.

93. Komitea pyrkii tukemaan sellaisten vanhemmuustyilien kehittämistä, joissa kunnioitetaan lapsen oikeutta tulla kuulluksi, kehottamalla sopimusvaltioita toteuttamaan vanhempien valistusohjelmia, jotka perustuvat olemassa oleviin myönteisiin toimintatapoihin ja asenteisiin, ja levittämään tietoa yleissopimuksessa vahvistetuista lasten ja vanhempien oikeuksista.

94. Tällaisissa ohjelmissa on käsiteltävä

- vanhempien ja lasten vastavuoroiselle kunnioitukselle perustuvaa suhdetta
- lasten osallistumista päätöksentekoon
- sitä, mitä jokaisen perheenjäsenen näkemysten asianmukainen huomioon ottaminen merkitsee
- lasten kehittyvien valmiuksien ymmärtämistä, edistämistä ja kunnioittamista
- tapoja ratkaista tilanteet, joissa perheen sisällä ilmenee vastakkaisia näkemyksiä.

95. Näillä ohjelmilla on vahvistettava periaatetta, jonka mukaan tytöillä ja pojilla on yhtäläinen oikeus ilmaista näkemyksiään.

96. Tiedotusvälineiden pitäisi olla keskeisessä osassa viestittäessä vanhemmille, että heidän lastensa osallistuminen on arvokasta lapsille itselleen, heidän perheilleen ja yhteiskunnalle.

2. Vaihtoehtoisessa hoidossa

97. Käyttöön on otettava mekanismeja, joilla varmistetaan, että kaikenlaisessa vaihtoehtoisessa hoidossa, myös laitoksissa, olevat lapset voivat ilmaista näkemyksiään ja että heidän näkemyksensä otetaan huomioon asioissa, jotka koskevat heidän sijoittamistaan, sijaisperheissä ja -kodeissa annettavaa hoitoa koskevia sääntöjä sekä heidän päivittäistä elämäänsä. Näitä ovat muun muassa

- lainsäädäntö, jonka nojalla lapsella on oikeus saada tietoa kaikista sijoitus-, hoiva- ja/tai hoitosuunnitelmista, oikeus saada kunnon tilaisuuksia ilmaista näkemyksiään ja oikeus siihen, että nämä näkemykset otetaan asianmukaisesti huomioon koko päätöksentekoprosessissa
- lainsäädäntö, jolla turvataan lapsen oikeus tulla kuulluksi sekä se, että hänen näkemyksensä otetaan asianmukaisesti huomioon lapsille sopivia hoivapalveluja kehitettäessä ja perustettaessa
- toimivaltaisen valvontainstituution, kuten lapsiasiavaltuutetun, lapsiasiamiehen tai tarkastuselimien, perustaminen seuraamaan sellaisten sääntöjen ja määräysten noudattamista, jotka koskevat hoivan, suojan tai hoidon tarjoamista lapsille 3 artiklassa vahvistettujen velvoitteiden mukaisesti. Valvontaelimellä pitäisi olla valtuudet päästä esteettä lasten asuintiloihin (myös niihin, joissa asuu lakia rikkoneita lapsia), kuulla suoraan lasten näkemyksiä ja huolenaiheita sekä seurata sitä, missä määrin heidän näkemyksiään kuullaan ja otetaan asianmukaisesti huomioon kyseisessä laitoksessa.
- tehokkaiden mekanismien käyttöönotto, kuten lapsia – sekä tyttöjä että poikia – edustavan valtuuston perustaminen hoitolaitokseen, jolloin valtuusto valtuutettaisiin osallistumaan laitoksen menettelytapojen ja sääntöjen laatimiseen ja täytäntöönpanoon.

3. Terveysthuollossa

98. Yleissopimuksen määräysten toteutuminen edellyttää sitä, että lapsen oikeutta ilmaista näkemyksiään ja osallistua lasten terveellisen kehityksen ja hyvinvoinnin edistämiseen tunnustetaan. Tämä koskee yksilöllisiä terveydenhoitopäätöksiä ja lasten osallistumista terveydenhoitopolitiikan ja -palvelujen kehittämiseen.

99. Komitea on määritellyt useita erillisiä mutta toisiinsa liittyviä kysymyksiä, joita pitäisi tarkastella ja jotka koskevat lapsen osallistumista hänen omaan terveydenhoitoonsa liittyviin käytäntöihin ja päätöksiin.

100. Lapset, myös pienet lapset, pitäisi ottaa mukaan päätöksentekoprosesseihin heidän kehittyviä valmiuksiaan vastaavalla tavalla. Heille pitäisi antaa tietoa ehdotetuista hoitotoimenpiteistä ja niiden vaikutuksista ja tuloksista, ja tietojen tulisi olla myös vammaisille lapsille sopivissa ja ymmärrettävissä muodoissa.

101. Sopimusvaltioiden on hyväksyttävä lainsäädäntöä tai määräyksiä, joilla ne varmistavat lapsen saavan iästään riippumatta luottamuksellista lääketieteellistä neuvontaa tarvitsematta vanhempiensa suostumusta, jos lapsen turvallisuus tai hyvinvointi sitä edellyttää. Lapset voivat tarvita tällaista neuvontaa esimerkiksi silloin, jos heidän kotonaan tapahtuu väkivaltaa tai hyväksikäyttöä, jos he tarvitsevat sukupuolivalistusta tai lisääntymisterveyteen liittyviä palveluja tai jos lapsen ja hänen vanhempiensa välillä ilmenee terveydenhuoltopalvelujen saamista koskevia ristiriitoja. Oikeus neuvontaan ei tarkoita samaa kuin oikeus antaa lääketieteellinen suostumus, eikä sille pitäisi asettaa mitään ikärajaa.

102. Komitea pitää myönteisenä sitä, että joissakin maissa on vahvistettu ikäraja, jolloin oikeus suostumuksen antamiseen siirtyy lapselle. Komitea kehottaa sopimusvaltioita harkitsemaan tällaisen lainsäädännön hyväksymistä. Kyseisen iän saavuttaneella lapsella on siis oikeus antaa suostumuksensa keskusteltuaan riippumattoman ja pätevän asiantuntijan kanssa, ilman että ammattilaisen tarvitsee arvioida yksilöllisesti lapsen valmiuksia. Komitea kehottaa kuitenkin painokkaasti sopimusvaltioita varmistamaan, että pienen lapsen näkemykset otetaan asianmukaisesti huomioon, kun hän osoittaa kykenevänsä ilmaisemaan valistuneen näkemyksen omasta hoidostaan.

103. Lääkärien ja terveysasemien pitäisi tarjota lapsille selkeitä ja ymmärrettäviä tietoja heidän oikeuksistaan, jotka koskevat heidän osallistumistaan lastenlääketieteen alan tutkimukseen ja klinisiin kokeisiin. Heille on tiedotettava tutkimuksesta, jotta muiden menettelytakeiden lisäksi heiltä voidaan saada tietoinen suostumus.

104. Sopimusvaltioiden pitäisi myös ottaa käyttöön toimenpiteitä, jotka tarjoaisivat lapsille mahdollisuuden osallistua terveyttään ja kehitystään koskevien palvelujen suunnitteluun esittämällä näkemyksiään ja kertomalla kokemuksistaan. Lapsilta pitäisi kysyä mielipidettä terveydenhuollon kaikista näkökohdista, muun muassa siitä, millaisia palveluja tarvitaan, miten ja missä niitä olisi parasta tarjota ja estääkö jonkinlainen syrjintä palvelujen käytön, terveydenhuollon ammattilaisten ominaisuuksista ja asenteista sekä siitä, miten voitaisiin parantaa lasten valmiuksia ottaa entistä enemmän vastuuta omasta terveydestään ja kehityksestään. Näitä tietoja voidaan saada muun muassa palveluja käyttäville tai tutkimus- ja kuulemisprosesseihin osallistuville lapsille tarkoitetuista palautteenantojärjestelmistä, ja ne voidaan välittää edelleen paikallisille tai kansallisille lasten valtuustoille tai parlamentille lapsen oikeuksia tunnustavia terveydenhuoltopalveluja koskevien standardien ja indikaattoreiden kehittämiseksi.¹⁴

¹⁴ Komitea viittaa myös yleiskommenttiinsa nro 3 (2003) HIV:stä/aidsista ja lasten oikeuksista, 11 ja 12 kohta, sekä yleiskommenttiinsa nro 4 (2003) nuorten terveydestä, 6 kohta.

4. Koulutuksessa ja koulussa

105. Lapsen oikeutta tulla kuulluksi on hyvin tärkeää kunnioittaa koulutuksessa, jotta oikeus koulutukseen toteutuu. Komitea panee huolestuneena merkille sen, että monia kouluja ja luokkia leimaavat jatkuva autoritarismi, syrjintä, kunnioituksen puute ja väkivalta. Tällaiset ympäristöt eivät ole omiaan edistämään lasten näkemysten esiin tuomista ja niiden ottamista asianmukaisesti huomioon.

106. Komitea kehottaa sopimusvaltioita ryhtymään toimiin tarjotakseen lapsille mahdollisuuksia ilmaista näkemyksiään ja varmistakseen, että heidän näkemyksensä otetaan asianmukaisesti huomioon seuraavissa asioissa.

107. Kaikissa opetusympäristöissä, myös varhaiskasvatusohjelmissa, pitäisi edistää lasten aktiivista roolia osallistavassa oppimisympäristössä.¹⁵ Opetuksessa ja oppimisessa on otettava huomioon lapsen elinolot ja näkymät. Siksi opetusviranomaisten on otettava lasten ja heidän vanhempiensa näkemykset huomioon opetus- ja koulutusohjelmia suunnitellessaan.

108. Ihmisoikeuskasvatuksella voidaan vaikuttaa lasten motivaatioon ja käyttäytymiseen vain, jos ihmisoikeuksia kunnioitetaan myös laitoksissa, joissa lapset oppivat, leikkivät ja elävät yhdessä muiden lasten ja aikuisten kanssa.¹⁶ Näissä laitoksissa lapset kiinnittävät erityistä huomiota oikeuteensa tulla kuulluksi, sillä he voivat tarkkailla, otetaanko heidän näkemyksensä todella asianmukaisesti huomioon yleissopimuksen mukaisella tavalla.

109. Lasten osallistuminen on välttämätöntä, jotta luokkaan voidaan luoda sosiaalinen ilmapiiri. Sosiaalinen ilmapiiri lisää puolestaan yhteistyötä ja vastavuoroista tukea, jota lapsilähtöinen interaktiivinen oppiminen edellyttää. Lasten näkemykset on erityisen tärkeää ottaa huomioon torjuttaessa syrjintää, ehkäistäessä kiusaamista ja kurinpitotoimissa. Komitea pitää vertaiskasvatuksen ja vertaisneuvonnan laajentamista myönteisenä.

110. Lasten säännöllistä osallistumista päätöksentekoprosesseihin pitäisi edistää muun muassa perustamalla luokkavaltuustoja ja oppilasvaltuustoja ja sallimalla oppilaiden edustus koulujen johtokunnissa ja koululautakunnissa. Näissä elimissä he voisivat ilmaista vapaasti näkemyksiään koulujen menettelytapojen ja käytännesääntöjen laatimisesta ja täytäntöönpanosta. Nämä oikeudet on parempi turvata lainsäädännöllä kuin luottaa viranomaisten, koulujen ja rehtorien tahtoon panna ne täytäntöön.

111. Lisäksi sopimusvaltioiden pitäisi kysyä paikallisesti ja kansallisesti lasten mielipidettä kaikista koulutuspolitiikan näkökohdista, kuten opetusjärjestelmän kehittämisestä lapsille sopivampaan suuntaan, muodollisista ja epämuodollisista oppimismahdollisuuksista, jotka tarjoavat lapsille ”toisen mahdollisuuden”, koulujen opetusohjelmista, opetusmenetelmistä, koulutusjärjestelmän rakenteista, koulujen säännöistä, määrärahoista ja lastensuojelujärjestelmistä.

112. Komitea kehottaa sopimusvaltioita tukemaan riippumattomien oppilasjärjestöjen perustamista, sillä ne voivat auttaa lapsia osallistumaan kunnolla koulutusjärjestelmään.

¹⁵ ”A human rights-based approach to Education for All: A framework for the realization of children’s right to education and rights within education” (Ihmisoikeuslähtöinen lähestymistapa Koulutusta kaikille -prosessiin: puitteet koulutuksen saamista koskevan lasten oikeuden ja koulutuksessa kunnioitettavien oikeuksien toteuttamiselle), Unicef/Unesco (2007).

¹⁶ Lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 1 (2001) koulutuksen tavoitteista (yleissopimuksen 29 artiklan 1 kohta), (CRC/GC/2001/1).

113. Lapsen oikeus tulla kuulluksi on taattava, kun kouluissa tehdään päätöksiä lapsen siirtämisestä seuraavalle tasolle taikka tiettyjen linjojen tai tasoryhmien valinnasta, sillä nämä päätökset vaikuttavat voimakkaasti lapsen etuun. Tarjolla täytyy olla hallinnollisia tai oikeudellisia keinoja valittaa näistä päätöksistä. Lisäksi kurinpitoasioissa on kunnioitettava täysin lapsen oikeutta tulla kuulluksi.¹⁷ Varsinkin jos lapsi suljetaan pois opetuksesta tai erotetaan koulusta, päätöksen laillisuus on tutkittava, sillä tällainen päätös on ristiriidassa sen kanssa, että lapsella on oikeus koulutukseen.

114. Komitea pitää myönteisenä sitä, että monissa maissa on otettu käyttöön lapsille sopivia opetusohjelmia, joissa pyritään luomaan interaktiivisia, välittäviä, suojelevia ja osallistumista edistäviä ympäristöjä, jotka valmistavat lapsia ja nuoria toimimaan aktiivisessa roolissa yhteiskunnassaan ja vastuullisena kansalaisena yhteisöissään.

5. Leikissä sekä virkistys-, urheilu- ja kulttuuritoiminnassa

115. Lasten kehittyminen ja socialisaatio edellyttää leikkiä, virkistystoimintaa, fyysistä toimintaa ja kulttuuritoimintaa. Niiden suunnittelussa pitäisi ottaa huomioon lasten mieltymykset ja valmiudet. Lapsilta, jotka kykenevät ilmaisemaan näkemyksiään, pitäisi kysyä heidän mielipidettään leikki- ja virkistysmahdollisuuksien käytettävyydestä ja sopivuudesta. Hyvin pienille lapsille ja joillekin vammaisille lapsille, jotka eivät kykene osallistumaan muodollisiin kuulemisprosesseihin, pitäisi tarjota erityisiä mahdollisuuksia ilmaista toiveitaan.

6. Työpaikalla

116. Lapsia, jotka tekevät työtä nuorempina kuin mitä lait ja Kansainvälisen työjärjestön (ILO) yleissopimukset nro 138 (1973) ja 182 (1999) sallivat, on kuultava lapset huomioivassa ympäristössä, jotta heidän näkemyksensä tilanteesta ja heidän etunsa saadaan selville. Heidät pitäisi ottaa mukaan pyrkimykseen löytää ratkaisu, jossa otetaan huomioon taloudelliset ja yhteiskuntarakenteelliset rajoitteet sekä kulttuuriympäristö, jossa lapset työskentelevät. Lapsia pitäisi kuulla myös kehitettäessä politiikkaa ja erityisesti koulutuspolitiikkaa lapsityön perimmäisten syiden kitkemiseksi.

117. Työtä tekevillä lapsilla on oikeus saada lain nojalla suojelua riistolta, ja heitä pitäisi kuulla, kun työlainsäädännön täytäntöönpanoa tutkivat tarkastajat tarkastavat työpaikkoja ja työoloja. Lapsia ja mahdollisia työtä tekevien lasten yhdistysten edustajia pitäisi kuulla myös laadittaessa työlainsäädäntöä sekä tarkasteltaessa ja arvioitaessa lakien täytäntöönpanoa.

7. Väkivaltaisissa tilanteissa

118. Yleissopimuksessa vahvistetaan lapsen oikeus saada suojelua kaikenlaiselta väkivallalta sekä sopimusvaltioiden velvollisuus taata tämä oikeus jokaiselle lapselle ilman minkäänlaista syrjintää. Komitea kannustaa sopimusvaltioita kuulemaan lapsia kehittäessään ja toteuttaessaan lainsäädännöllisiä, poliittisia, koulutukseen liittyviä ja muunlaisia toimenpiteitä kaikenlaisen väkivallan torjumiseksi. Erityisesti on pyrittävä varmistamaan, etteivät syrjäytyneet ja heikommassa asemassa olevat lapset, kuten hyväksikäytetyt lapset, katulapset tai pakolaislapset, jää sivuun kuulemisprosesseista, joissa pyritään selvittämään lasten näkemyksiä asiaankuuluvasta lainsäädännöstä ja menettelytavoista.

¹⁷ Sopimusvaltioiden pitäisi tutustua komitean yleiskommenttiin nro 8 (2006) lapsen oikeudesta saada suojelua ruumiilliselta kuritukselta ja muilta julmilla ja halventavilla rankaisutavoilla (CRC/C/GC/8). Siinä käsitellään osallistumista edistäviä strategioita ruumiillisen kurituksen poistamiseksi.

119. Komitea pitää tältä osin lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevassa pääsihteerin tutkimuksessa esitettyjä havaintoja myönteisinä ja kehottaa sopimusvaltioita panemaan tutkimuksen suositukset täysimääräisesti täytäntöön, mukaan luettuna suositus tarjota lapsille tilaa ilmaista vapaasti näkemyksiään ja ottaa heidän näkemyksensä asianmukaisesti huomioon ehkäistessä ja seurattaessa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja raportoitaessa siitä.¹⁸

120. Suuri osa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta tapahtuu kenenkään estämättä siksi, että lapset luulevat väkivallan tiettyjen muotojen olevan hyväksyttäviä käytäntöjä ja ettei lapsilla ole käytettävissään heille sopivia mekanismeja ilmoituksen tekemistä varten. Lapsilla ei ole esimerkiksi ketään, jolle he voisivat ilmoittaa luottamuksellisesti ja turvallisesti kokemastaan väkivallasta tai huonosta kohtelusta, kuten ruumiillista kurituksesta, sukuelinten silpomisesta tai varhaisesta avioliitosta. Heillä ei myöskään ole kanavaa, jonka kautta he voisivat kertoa yleisistä havainnoistaan niille, jotka vastaavat heidän oikeuksiensa toteuttamisesta. Siksi lasten ottaminen todella mukaan suojatoimenpiteisiin edellyttää sitä, että lapset saavat tietoa oikeudestaan tulla kuulluiksi ja saada kasvaa kokematta minkäänlaista fyysistä tai psykologista väkivaltaa.

Sopimusvaltioiden pitäisi velvoittaa kaikki lasten instituutit nimeämään ja perustamaan helposti lähestyttäviä vastuuhenkilöitä ja organisaatioita, joille lapset voivat tehdä ilmoituksia luottamuksellisesti ja turvallisesti, muun muassa soittamalla auttavaan puhelimeen, sekä luomaan paikkoja, joissa lapset voivat osallistua lapsiin kohdistuvan väkivallan torjumiseen kertomalla kokemuksistaan ja näkemyksistään.

121. Komitea kiinnittää sopimusvaltioiden huomion myös lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevassa pääsihteerin tutkimuksessa esitettyyn kehoitukseen, jonka mukaan sopimusvaltioiden pitäisi tukea ja edistää lasten järjestöjä ja lasten johtamia aloitteita väkivallan torjumiseksi sekä ottaa nämä järjestöt mukaan laatimaan, toteuttamaan ja arvioimaan väkivallan vastaisia ohjelmia ja toimenpiteitä, jotta lapset voisivat osallistua keskeisellä tavalla omaan suojeluunsa.

8. Ennaltaehkäisevien strategioiden kehittämisessä

122. Komitea panee merkille, että lasten näkemysten esiin tuomisella on yhä merkittävämpi rooli lasten oikeuksiin kohdistuvien loukkausten torjunnassa. Hyviä käytännön esimerkkejä on saatavissa nuoriso-oikeusjärjestelmistä sekä muun muassa sellaisilta aloilta kuin kouluväkivallan ehkäiseminen, vaarallisen ja rankan työn muodossa tapahtuvan lasten riiston torjuminen sekä terveydenhuoltopalvelujen ja opetuksen tarjoaminen katulapsille. Lapsia pitäisi kuulla suunniteltaessa näitä ja muita ongelma-alueita koskevaa lainsäädäntöä ja politiikkaa, ja heidät pitäisi ottaa mukaan niihin liittyvien suunnitelmien ja ohjelmien hahmoteluun, laatimiseen ja täytäntöönpanoon.

9. Maahanmuutto- ja turvapaikkamenettelyissä

123. Lapset, jotka tulevat maahan työtä etsivien vanhempiensa mukana tai pakolaisina, ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Siksi heille on tärkeää taata oikeus ilmaista näkemyksiään maahanmuutto- ja turvapaikkamenettelyjen kaikista näkökohdista. Maahanmuuttotilanteessa on kuultava, millaisia odotuksia lapsella on koulutuksen suhteen ja millainen hänen terveydentilansa on, jotta hänet voidaan panna kouluun ja liittää terveydenhuoltojärjestelmään. Turvapaikkaa hakevalle lapselle on tarjottava myös mahdollisuus kertoa turvapaikkahakemuksen tekemiseen johtaneista syistä.

¹⁸ Riippumattoman asiantuntijan raportti YK:n tutkimukseen lapsiin kohdistuvasta väkivallasta (A/61/299).

124. Komitea painottaa, että näille lapsille on annettava heidän äidinkielellään kaikki olennaiset tiedot heidän oikeuksistaan, saatavilla olevista palveluista, myös käytettävissä olevista viestintävälineistä, sekä maahanmuutto- ja turvapaikkamenettelyistä, jotta he saavat äänensä kuuluviin ja jotta heidän näkemyksensä otetaan asianmukaisesti huomioon näissä menettelyissä. Lapsille pitäisi nimetä maksuton edunvalvoja tai neuvonantaja. Turvapaikkaa hakeva lapsi saattaa myös tarvita tehokasta apua perheensä jäljittämiseksi, ja hänen etunsa määrittäminen voi edellyttää olennaisia tietoja hänen kotimaansa tilanteesta. Aseellisissa selkkauksissa mukana olleet lapset saattavat tarvita erityistä apua tarpeidensa ilmaisemiseen. Lisäksi on erityisesti varmistettava, että kansalaisuutta vailla olevat lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosesseihin niillä alueilla, joilla he asuvat.¹⁹

10. Kriisitilanteissa

125. Komitea korostaa, että 12 artiklassa vahvistettu oikeus on voimassa myös kriisitilanteissa ja niiden jälkimainingeissa. Yhä useammat todisteet osoittavat, että lapset voivat vaikuttaa merkittäväällä tavalla konfliktitilanteisiin ja edistää konfliktien jälkeistä sovittelua ja kriisitilanteiden jälkeistä jälleenrakentamista.²⁰ Näin ollen komitea korosti vuonna 2008 järjestetyn yleisen keskustelupäivän jälkeen antamassaan suosituksessa, että kriisitilanteisiin joutuneita lapsia pitäisi kannustaa osallistumaan ja heille pitäisi tarjota mahdollisuus osallistua tilanteensa ja tulevien näkymiensä tarkasteluun. Lasten osallistuminen auttaa heitä saamaan elämänsä hallintaansa, edistää heidän kuntoutumistaan, kehittää heidän organisointitaitojaan ja vahvistaa identiteetin tunnetta. Lapsia on kuitenkin suojeltava joutumasta mahdollisesti traumaattisiin tai haitallisiin tilanteisiin.

126. Näin ollen komitea kehottaa sopimusvaltioita tukemaan mekanismeja, jotka tarjoavat lapsille, erityisesti nuorille, mahdollisuuden osallistua aktiivisesti kriisitilanteen jälkeiseen jälleenrakennukseen ja konfliktin jälkeiseen sovitteluun. Heidän näkemyksensä pitäisi ottaa huomioon määriteltäessä, suunniteltaessa, toteutettaessa, seurattaessa ja arvioitaessa ohjelmia. Esimerkiksi pakolaisleireillä asuvia lapsia voidaan kannustaa parantamaan omaa turvallisuuttaan ja hyvinvointiaan perustamalla lasten foorumeja. Lapsia on autettava perustamaan tällaisia foorumeja, ja samalla on taattava, että niiden toiminta on lasten edun mukaista ja tukee heidän oikeuttaan saada suojelua haitallisilta kokemuksilta.

11. Kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä

127. Useimmat lapsille tarjoutuvat osallistumismahdollisuudet ilmenevät yhteisön tasolla. Komitea pitää myönteisenä sitä, että paikallisten nuorisoparlamenttien, lasten kunnanvaltuustojen ja tilapäisten kuulemisprosessien määrä on kasvanut, sillä niiden avulla lapset voivat esittää näkemyksiään ja osallistua päätöksentekoprosesseihin. Näiden rakenteiden, jotka mahdollistavat muodollisen edustuksellisen osallistumisen paikallishallintoon, pitäisi kuitenkin olla vain yksi monista tavoista toteuttaa 12 artikla paikallistasolla, koska niiden kautta paikallisyhteisöjen toimintaan voi osallistua vain suhteellisen pieni määrä lapsia. Poliitikkojen ja virkamiesten vastaanottotunnit sekä avoimien ovien päivät ja vierailut kouluissa ja päiväkodeissa tarjoavat lisää kommunikointimahdollisuuksia.

128. Lapsia pitäisi auttaa ja kannustaa perustamaan omia lapsien johtamia organisaatioita ja laatimaan aloitteita, jotka luovat ympäristön mielekästä osallistumista ja edustusta varten. Lisäksi lapset voivat vaikuttaa esittämällä näkemyksiään esimerkiksi koulujen, leikkipaikkojen, puistojen, vapaa-ajan viettämiseen ja kulttuurin harrastamiseen tarkoitettujen paikkojen, julkisten kirjastojen, terveysasemien ja paikallisten liikennejärjestelmien suunnittelusta sopivampien palvelujen turvaamiseksi. Julkista kuulemisesta edellyttävissä yhteisön kehittämissuunnitelmissa pitäisi ottaa nimenomaisesti huomioon myös lasten näkemykset.

¹⁹ Katso komitean yleiskommentti nro 6 /2005 huoltajaa vailla olevien ja vanhemmistaan eroon joutuneiden lasten kohtelusta heidän lähtömaansa ulkopuolella (CRC/GC/2005/6).

²⁰ "The participation of children and young people in emergencies: a guide for relief agencies" (Lasten ja nuorten osallistuminen kriisitilanteissa: opas avustusjärjestöille), Unicef, Bangkok (2007).

129. Samaan aikaan monissa maissa tarjotaan tällaisia osallistumismahdollisuuksia myös alueiden ja osavaltioiden tasolla sekä kansallisella tasolla: nuorisoparlamentit ja -valtuustot ja nuorten kokoukset toimivat foorumeina, joissa lapset voivat esittää näkemyksiään ja kertoa mielipiteistään asiaankuuluville kuulijakunnille. Kansalaisjärjestöt ja kansalaisyhteiskunnan organisaatiot ovat kehittäneet lasten tukemiseksi käytäntöjä, joilla turvataan edustuksen avoimuus ja torjutaan edustuksen manipuloinnin tai näennäisyyden vaaraa.

130. Komitea pitää myönteisenä sitä, että Unicef ja kansalaisjärjestöt ovat osallistuneet merkittävällä tavalla tietoisuuden lisäämiseen lasten oikeudesta tulla kuulluiksi ja edistäneet lasten osallistumista kaikkiin heidän elämäänsä vaikuttaviin asioihin. Komitea kannustaa Unicefia ja kansalaisjärjestöjä edistämään entisestään lasten osallistumista kaikkiin heitä koskeviin asioihin ruohonjuuritasolla, yhteisötasolla, kansallisesti tai kansainvälisesti sekä edistämään parhaiden käytäntöjen vaihtamista. Lasten johtamien organisaatioiden keskinäistä verkostoitumista pitäisi edistää aktiivisesti, jotta mahdollisuuksia yhteiseen oppimiseen ja foorumeja yhteisten asioiden ajamista varten saataisiin lisää.

131. Kansainvälisesti erityisen merkittäviä asioita ovat lasten osallistuminen YK:n yleiskokouksen vuosina 1990 ja 2002 koolle kutsumiin lasten huippukokouksiin sekä lasten osallistuminen Lapsen oikeuksien komitean raportointiprosessiin. Komitea pitää myönteisenä sitä, että se on saanut kirjallisia raportteja ja suullisia tietoja lasten organisaatioilta sekä toimijoilta, jotka edustavat lapsia prosessissa, jossa seurataan sitä, miten sopimusvaltiot ovat panneet täytäntöön lasten oikeudet. Komitea kehottaa sopimusvaltioita ja kansalaisjärjestöjä auttamaan lapsia esittämään sille näkemyksiään.

D. Lapsen kuulluksi tulemistä koskevan oikeuden toteutumisen perusedellytykset

132. Komitea kehottaa sopimusvaltioita välttämään näennäisiä lähestymistapoja, jotka rajoittavat lasten mahdollisuuksia ilmaista näkemyksiään tai joissa lapsia kuullaan mutta heidän näkemyksiään ei oteta asianmukaisesti huomioon. Aikuiset saattavat manipuloida lapsia, asettaa heidät tilanteisiin, joissa heille kerrotaan, mitä he voivat sanoa, tai saattaa lapset tilanteeseen, jossa osallistuminen voi olla heille vaaraksi. Komitea korostaa, etteivät nämä ole eettisiä käytäntöjä eikä niitä voida pitää 12 artiklan täytäntöönpanona.

133. Jos osallistumisen halutaan olevan tuloksekasta ja mielekästä, se on nähtävä prosessina eikä kertaluonteisena tapahtumana. Yleissopimus lapsen oikeuksista hyväksyttiin vuonna 1989. Tämän jälkeen saatujen kokemusten perusteella on syntynyt laaja yhteisymmärrys perusedellytyksistä, joiden on toteuduttava, jotta 12 artikla voidaan panna täytäntöön tehokkaasti, eettisesti ja merkityksellisesti. Komitea kehottaa sopimusvaltioita sisällyttämään nämä edellytykset kaikkiin lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin 12 artiklan täytäntöön panemiseksi.

134. Kaikkien menettelyjen, joissa kuullaan lasta tai lapsia tai joihin osallistuu lapsi tai lapsia, on oltava

a) avoimia ja informatiivisia: lapsille on annettava kattavaa, ymmärrettävää, moninaisuuden huomioon ottavaa ja lasten ikään nähden sopivaa tietoa heidän oikeudestaan ilmaista näkemyksiään vapaasti ja heidän oikeudestaan saada näkemyksensä otetuksi asianmukaisesti huomioon sekä siitä, miten tämä osallistuminen tapahtuu, ja sen laajuudesta, tavoitteista ja mahdollisista vaikutuksista

b) vapaaehtoisia: lapsia ei pitäisi koskaan pakottaa ilmaisemaan näkemyksiään vastoin tahtoaan, ja heille pitäisi kertoa, että he voivat lopettaa osallistumisensa missä vaiheessa tahansa

c) kunnioittavia: lasten näkemyksiin on suhtauduttava kunnioittavasti, ja lapsille olisi tarjottava tilaisuus esittää ajatuksia ja käynnistää toimintaa. Lasten parissa työskentelevien aikuisten pitäisi panna merkille, kunnioittaa ja kehittää eteenpäin hyviä esimerkkejä lasten osallistumisesta toimissaan perheen, koulun, kulttuurin ja työympäristön hyväksi. Heidän on myös ymmärrettävä lasten elämän sosioekonomiset taustat sekä ympäristö- ja kulttuuritaustat. Lasten parissa ja lasten hyväksi työtä tekevien henkilöiden ja organisaatioiden pitäisi myös kunnioittaa lasten näkemyksiä osallistumisesta julkisiin tapahtumiin.

d) merkityksellisiä: asioilla, joista lapsilla on oikeus ilmaista näkemyksiään, on oltava merkitystä heidän elämässään, ja lasten on päästävä hyödyntämään tietojaan, taitojaan ja kykyjään. Lisäksi on luotava ympäristö, jossa lapset voivat tuoda esiin asioita ja puuttua asioihin, joita he pitävät itse merkityksellisinä ja tärkeinä.

e) lapsille sopivia: ympäristöt ja työskentelytavat pitäisi mukauttaa lasten valmiuksia vastaaviksi. Aikaa ja resursseja pitäisi varata riittävästi, jotta voidaan varmistaa, että lapset ovat voineet valmistautua riittävän hyvin ja että he uskaltavat ja saavat mahdollisuuden esittää näkemyksiään. On huomattava, että lapset tarvitsevat iästään ja kehittyvistä valmiuksistaan riippuen eri tavalla tukea ja erilaisia osallistumisen muotoja.

f) kaikille avoimia: mahdollisuus osallistua on tarjottava kaikille. Syrjinnän eri muotoja on vältettävä, ja syrjäytyneille lapsille, niin tytöille kuin pojillekin, on tarjottava mahdollisuuksia osallistua (katso myös edellä oleva 88 kohta). Lapset eivät ole yhtenäinen ryhmä, ja kaikille on tarjottava tasavertainen mahdollisuus osallistua ilman minkäänlaista syrjintää. Lisäksi on varmistettava, että ohjelmat sopivat kulttuurisesti kaikkiin yhteisöihin kuuluville lapsille.

g) koulutukseen perustuvia: aikuisia on valmisteltava ja heidän on hankittava taitoja ja saatava tukea, jotta he voivat edistää tehokkaasti lasten osallistumista ja jotta he osaavat kuunnella lapsia, tehdä heidän kanssaan yhteistyötä ja ottaa lapset tehokkaasti mukaan toimintaan heidän kehittyviä valmiuksiaan vastaavalla tavalla. Lapset voivat toimia itse kouluttajina ja antaa tietoa siitä, miten tehokasta osallistumista voidaan edistää. Heidän valmiuksiaan on kehitettävä, jotta heidän taitonsa vahvistuisivat muun muassa sellaisilla aloilla kuin vaikuttava osallistuminen, tietoisuus omista oikeuksista, koulutus tapaamisten järjestämiseksi, varainkeruu, toimiminen tiedotusvälineiden kanssa, julkinen puhuminen ja asioiden ajaminen.

h) turvallisia ja riskit huomioivia: mielipiteen ilmaisuun saattaa tietyissä tilanteissa liittyä riskejä. Aikuiset ovat vastuussa lapsista, joiden parissa he työskentelevät, ja heidän on toteutettava varotoimia minimoidakseen lapsiin kohdistuvan väkivallan ja hyväksikäytön riskin sekä sen vaaran, että lasten osallistumisesta aiheutuu muita kielteisiä seurauksia. Lasten asianmukainen suojelu edellyttää muun muassa selkeän lastensuojelustrategian laatimista. Strategiassa on määritettävä tiettyjen lapsiryhmien erityiset riskit sekä näiden lasten erityiset vaikeudet saada apua. Lasten on oltava tietoisia oikeudestaan saada suojelua sekä tiedettävä, mistä heidän on pyydettävä tarvittaessa apua. Perheiden ja yhteisöjen kanssa tehtävään yhteistyöhön on tärkeää panostaa, jotta niiden keskuudessa voidaan lisätä ymmärrystä osallistumisen merkityksestä ja seuraamuksista sekä minimoida vaarat, joille lapset voisivat muutoin altistua.

i) vastuullisia: seurantaan ja arviointiin sitoutuminen on hyvin tärkeää. Lapsille on esimerkiksi kerrottava kaikissa tutkimus- ja kuulemismenettelyissä siitä, miten heidän näkemyksiään on tulkittu ja käytetty, ja tarvittaessa heille on annettava mahdollisuus kyseenalaistaa havainnoista laadittu analyysi ja vaikuttaa siihen. Lapsilla on myös oikeus saada selvää palautetta siitä, miten heidän osallistumisensa on vaikuttanut lopputulokseen. Tarvittaessa lapsille pitäisi tarjota mahdollisuus osallistua menettelyjen tai toimien seurantaan. Lasten osallistumista on mahdollisuuksien mukaan seurattava ja arvioitava yhdessä lasten kanssa.

E. Johtopäätökset

135. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi kaikissa häntä koskevissa asioissa, ja hänen näkemyksensä on otettava asianmukaisesti huomioon. Sopimusvaltioilla on yleissopimuksen nojalla selkeä ja välitön velvollisuus panna tämä oikeus täytäntöön. Tämä oikeus kuuluu jokaiselle lapselle ketään syrjimättä. Jotta 12 artiklan täytäntöönpano olisi todella mahdollista, on purettava oikeudelliset, poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset esteet, jotka estävät tällä hetkellä lapsia tulemasta kuulluiksi ja vaikeuttavat heidän osallistumistaan kaikkiin heitä koskeviin asioihin. Tämä edellyttää tahtoa kyseenalaistaa olettamukset lasten valmiuksista sekä edistää sellaisten ympäristöjen kehittämistä, joissa lapset voivat kehittää ja esitellä valmiuksiaan. Se edellyttää myös resurssien varaamista ja sitoutumista koulutukseen.

134. Näiden velvollisuuksien täyttäminen on sopimusvaltioille haastavaa. Tavoite on kuitenkin saavutettava panemalla tässä yleiskommentissa esitetyt strategiat järjestelmällisesti täytäntöön sekä luomalla lapsia ja heidän näkemyksiään kunnioittava ilmapiiri.
